

Socialinės partnerystės plėtojimas

Tyrimo ataskaita

Prof., dr. Romas Lazutka

Vilnius

2012 12 15

Turinys

Įvadas	3
1. Interesų grupių dalyvavimas viešosios politikos procese	5
2. Užsienio šalių Ekonominių ir socialinių reikalų tarybų veiklos ypatumai	9
3. Socialinės partnerystės plėtros Lietuvoje tyrimo rezultatai	13
3.1. Lietuvos socialinių partnerių reprezentatyvumo ir vaidmens šalies ekonominiame bei socialiniame gyvenime vertinimas.	13
3.1.1. Trišalėje taryboje dalyvaujančių organizacijų atstovų požiūris į vykstantį socialinį dialogą	13
3.1.2. Trišalėje taryboje nedalyvaujančių profesinių sąjungų atstovų požiūris į vykstantį socialinį dialogą	15
3.1.3. Nevyriausybinė organizacijų atstovų požiūris į vykstantį socialinį dialogą	17
3.1.4. Ekspertų požiūris į vykstantį socialinį dialogą	19
3.2. Kitų socialinių partnerių įtraukimo į nacionalinio lygmens socialinį dialogą galimybės	23
3.2.1. Socialinių partnerių požiūris į ESRT steigimo tikslumą	23
3.2.2. Socialinių partnerių požiūris į ESRT statusą ir funkcijas	24
3.2.3. Galimas socialinių partnerių atstovavimas ESRT	27
4. Pasiūlymai dėl optimalios socialinio dialogo institucinės formos bei socialinių partnerių kiekybinių ir kokybinių atstovavimo ir atrankos kriterijų	32
4.1. Socialinio dialogo vizija	32
4.2. Socialinio dialogo institucinė forma	33
4.3. Socialinių partnerių atstovavimo kriterijai	35
4.4. Socialinių partnerių atstovų ir ekspertų atrankos kriterijai	40
4.5. ESRT formavimo procesas	41
Priedai:	
1. Ekonominių ir socialinių tarybų nariai užsienio šalyse	43
2. Grupinių diskusijų gairės.	

Įvadas

Tyrimas atliktas vykdant Penkioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimu Nr. XI-52, (Žin., 2008, Nr. 146-5870), 314 punktą, kuris nustato, kad Vyriausybė stiprins visų lygių socialinį ekonominį dialogą tarp darbuotojų, darbdavių ir visuomenės, kad būtų įgyvendintos esminės darbo santykių ir darbo rinkos reformos, taikant pažangiausius *flexicurity* (saugaus lankstumo) principus ir tuo tikslu ketinama į Trišalės tarybos veiklą įtraukti nevyriausybinės organizacijas.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai buvo suformuluoti tyrimo užsakovo. Tyrimo tikslas – pasiūlyti optimalią socialinio dialogo institucinę formą, nustatant socialinių partnerių kiekybinius ir kokybinius atstovavimo ir atrankos kriterijus.

Siekiant tikslo buvo numatyti tokie uždaviniai:

- 1) ištirti darbdavių ir darbuotojų organizacijų atstovavimo Trišalėje taryboje reprezentatyvumą;
- 2) įvertinti kitų socialinių partnerių, įskaitant nevyriausybinės organizacijas, įtraukimo į nacionalinio lygmens socialinį dialogą galimybes;
- 3) atlikti pasirinktų Europos Sąjungos valstybių Ekonominių ir socialinių tarybų veiklos ypatumų analizę (jų tikslus, funkcijas, atstovavimo kriterijus ir pan.) bei Lietuvos socialinių partnerių (darbdavių, darbuotojų bei nevyriausybinių organizacijų) reprezentatyvumo ir vaidmens šalies ekonominiame bei socialiniame gyvenime vertinimą.

Tyrimo objektas:

1. Europos Sąjungos šalyse narėse veikiančios ekonominės ir socialinės tarybos;
2. Darbdavių ir darbuotojų organizacijos, kurios atstovauja Trišalėje taryboje;
3. Darbdavių ir darbuotojų organizacijos, kurios nėra atstovaujamos Trišalėje taryboje;
4. Nevyriausybinių organizacijų;
5. Socialinių partnerių organizacijų atstovavimo ir atrankos kriterijai.

Taikyti tyrimo metodai:

- 1) užsienio šalių patirties analizė;
- 2) statistinės informacijos analizė;
- 3) grupinės diskusijos su skėtinėmis darbdavių, darbuotojų ir nevyriausybinių organizacijomis;

- 4) grupinės diskusijos su socialinę partnerystę išmanančiais ekspertais;
- 5) situacijos modeliavimas.

Buvo atlikta užsienio šalių patirties analizė, akcentuojant šalyse veikiančių Ekonominių ir socialinių tarybų veiklos ypatumus. Siekiant atlikti kokybinį socialinės partnerystės plėtros tyrimą buvo parengtos gairės socialinių partnerių ir socialinę partnerystę išmanančių ekspertų grupinėms diskusijoms, šios gairės buvo suderintos su užsakovu. Susisteminta grupinių diskusijų metu surinkta informacija ir apibendrinančios išvados pateikiamos ataskaitoje. Taip pat pateikiami siūlymai dėl socialinio dialogo institucinės formos bei socialinių partnerių atstovavimo ir atrankos kriterijų.

Rengiant ataskaitą buvo paimta interviu arba grupinėse diskusijose dalyvavo iš viso apie 30 socialinių partnerių organizacijų atstovų ir ekspertų, renkant medžiagą talkino Eglė Žalimaitė ir Ričardas Diržys. Autorius nuoširdžiai dėkoja visiems už išreikštas nuomones ir pagalbą.

1. Interesų grupių dalyvavimas viešosios politikos procese

Darbdavių, darbuotojų, o taip pat įvairiais kitais požymiais susikūrusios organizacijos, kurios dažnai vadinamos labai bendru nevyriausybinė organizacijų (NVO) pavadinimu paprastai turi ir įgyvendina savo narių arba kitų visuomenės grupių ar sluoksnių (pvz., ne narius atstovaujančios NVO, bet ginančios tam tikras visuomenės grupes ar skleidžiančios tam tikras idėjas) interesus. Todėl jas galima traktuoti kaip interesų grupes. Interesų grupės šiuolaikinėje visuomenėje vaidina išskirtinį vaidmenį, susijusį su jų atliekama politine reprezentacija, socialine mobilizacija bei tam tikrų visuomenei svarbių klausimų bei problemų šalies politinėje darbotvarkėje atsiradimu, tiriant viešosios politikos formavimo procesą reikia neabejotinai atlikti interesų grupių analizę.

Interesų grupės literatūroje apibrėžiamos nevienodai, kadangi egzistuoja ir įvairių intereso sampratų. „Interesas gali reikšti materialinį ir ekonominį interesą, kiekvienam individui ar grupei racionali būdu mėginant maksimizuoti materialines naudas, arba tai gali reikšti veiklą, siekiant pasiekti kokį nors tikslą“¹. Pastebėtina, kad pastaruoju atveju intereso sąvoka apibrėžiama itin plačiai, dėl ko gali kilti dviprasmiškumą, ką laikyti interesų grupėmis, o ko ne. Juk kone visa žmonių socialinė veikla yra susijusi su tam tikrų tikslų realizavimu, taigi, toks apibrėžimas tikėtinai įneštų neaiškumo į interesų grupių analizę bei tuo pačiu apsunkintų viso politinio proceso suvokimą. Pirmuoju atveju, priešingai, būtų tiriamos tik tos interesų grupės, kurios veikia siekdamos daryti poveikį viešajai politikai.“² Reikėtų pridurti, kad interesų grupės, siekiančios paveikti valstybės priimamus sprendimus, yra dažnai įvardijamos ir spaudimo grupėmis³.

Atsižvelgiant į tai, kad įvairių politikos dalyvių interesai, kuriuos siekiama įtvirtinti valstybės politikoje, skiriasi, politinis procesas tampa neatsiejamas nuo jų varžymosi, o politinei bendruomenei, įkūnytai valstybėje, iškeliamas uždutis spręsti tarp jų iškylančius konfliktus. „Politinė sistema – tai sistema, kurioje asmenys bei grupės veikia siekdami realizuoti tam tikrus tikslus, kurie tuo pačiu metu atspindi tiek interesą, tiek troškimą paversti jį

¹Roy C. Macridis, “Interest Groups in Comparative Analysis”.

<<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2127070.pdf?acceptTC=true>> [Žiūrėta 2011 10 17].

²Macridis. Macridis, Roy C., “Interest Groups in Comparative Analysis”.

<<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2127070.pdf?acceptTC=true>>.

³Jūratė Novagrockienė, *Politikos mokslo pagrindai: paskaitų konspektai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, P. 208.

valdingais sprendimais, įpareigojančiais valstybės piliečius⁴. Valstybė veikia kaip arbitras tarp konfliktuojančių interesų bei saugo žaidimo taisykles⁵.

Interesų grupių veikla politikos procese šiais laikais vis dažniau aiškinama laikantis tinklų prieigos. Literatūroje, tiriančioje viešosios politikos formavimo procesą, kuriame esminiais veikėjais paprastai laikomi valstybės politikai, administracija, verslo atstovai, įvairios interesų grupės, dėmesys vis daugiau telkiamas ne į individualias dalyvių charakteristikas, bet į veikėjų sąveiką, atsirandančią jiems dalyvaujant įvairių tipų politikos tinkluose.

Interesų grupių galios santykių samprata tinkluose labai skiriasi nuo tradicinio jų suvokimo – hierarchinių, vertikalių socialinių ryšių, reiškiančių griežtus reguliavimo būdus bei ekonominio pobūdžio galios formas. „Galia tinkluose paprastai laikoma pozityvia, susijusia su geresniais įgūdžiais ir žiniomis, specifinių vertingų dalykų kontroliavimu, švelnia koordinacijos praktika ir t. t.“⁶

Politikos tinklai galėtų būti apibrėžiami kaip „[...] grupė skirtingų politikos veikėjų [organizacijų bei asmenų], kiekvienas iš jų turinčių interesą tam tikroje politikos srityje bei galinčių nulemti tam tikros politikos sėkmę ar nesėkmę [...]“⁷. Šis apibrėžimas, pagal kurį politikos tinklas būtų suvokiamas kaip tam tikras politinio pobūdžio darinys, jungiantis konkrečios politikos srities suinteresuotus atstovus, matomai išryškina politikos tinklo struktūrinį aspektą. Remiantis kitu apibrėžimu, akcentuojamos politikos tinklo tikslinės (funkcinės) ypatybės, politikos tinklą traktuojant kaip metodą, padedantį efektyviai spręsti tam tikras problemas. „Politikos tinklai yra [...] būdas integruoti skirtingas dalyvių sistemas bei išspręsti problemas, kurios negali būti išspręstos egzistuojančių formalių institucinių konfigūracijų“⁸.

Tinklo viduje, egzistuojant tam tikriems susikertantiems dalyvių interesams, vyksta derybos dėl konkrečios politikos modelio ar detalių, kurias gali paveikti tinklo dalyvių turimi įvairių rūšių ištekliai. Galima būtų pastebėti, jog resursų priklausomybė, įprastai saistanti politikos tinklo dalyvius, palengvina derybų tarp suinteresuotųjų šalių procesą, taigi, paveikia ir politikos formavimo rezultatus.

⁴Macridis, Macridis, Roy C., “Interest Groups in Comparative Analysis”.

<<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2127070.pdf?acceptTC=true>>.

⁵Macridis, Roy C., “Interest Groups in Comparative Analysis”.

<<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2127070.pdf?acceptTC=true>>.

⁶Moulaert, Frank ir Cabaret, Katy, „Planning, Networks and Power Relations: Is Democratic Planning Under Capitalism Possible?“. <<http://pl.sagepub.com/content/5/1/51.full.pdf+html>>.

⁷Peterson, John, „Policy Networks“. <http://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_90.pdf>.

⁸Patrick Kenis ir Jörg Raab, „Wanted: A Good Network Theory of Policy Making“.

<<http://www.pmrnet.org/conferences/georgetownpapers/Kenis.pdf>> [Žiūrėta 2011 10 17].

Atsižvelgiant į tai, kad visi veikėjai, dalyvaujantys tinkle, paprastai turi vienokią ar kitokią vertingą resursą, kuri maino į kitą, politikos tinklai yra dažnai įvardijami kaip mainai. Remiantis tinklo mainų analitine prieiga, dalyvių galių susiformavimas aiškinamas kaip jų tarpusavio mainų rezultatas, o galia – kaip kylanti iš sistemingo tam tikrų dalyvių pašalinimo iš mainų. „Remiantis šia prieiga, galia sklinda palei linijas, kurios suformuojamos mainų santykių, netiesiogiai sujungiančių visas mainų tinklo pozicijas“⁹. [...] Galios pagrindas, remiantis Tinklo mainų teorija, yra gebėjimas neištraukti į mainus dalyvių, užimančių gretimas pozicijas, tuo tarpu neišskiriant savęs“¹⁰.

Svarbu paminėti, jog remiantis socialinių tinklų teorija, tinklo dalyvių galios bei įtakos indikatoriais laikomi veikėjų centrališkumas (ryšių su kitais tinklo dalyviais kiekis) bei prestižas (socialinis statusas, populiarumas ir kt.)¹¹, kurie galėtų būti naudojami ir tiriant politikos tinklų dalyvių įtaką bei galias viešosios politikos formavime.

Priešingai nei tradicinės viešojo sektoriaus teorijos, akcentuojančios viešojo bei privataus sektorių atskyrimą, politikos tinklų prieiga į sprendimų priėmimo viešosios politikos klausimais procesą įtraukia dalyvius tiek iš viešojo, tiek iš privataus bei nevyriausybinių sektorių. Svarbu pabrėžti, jog atliekant tinklų analizę būtina identifikuoti visus esminius tinklo veikėjus, kadangi į tyrimo lauką neištraukus tam tikrų svarbių dalyvių, galima iškreipti bendrą tinklo konfigūraciją ir gauti netikslius analizės rezultatus.

Bene vienas iš esminių politikos tinklų prieigos argumentų yra tas, jog tinklų struktūra tam tikroje politikos srityje, susiformuojanti dėl dalyvių socialinių ryšių bei santykių, daro poveikį tam tikros politikos rezultatams. „[...] Politikos tinklų analizėje gilinamasi į būdus, kuriais tinklo struktūra paveikia tam tikrus dalyvių elgesio bei jų sąveikos aspektus, tokius kaip informacijos sklaidą, dalyvių strategijas, mainus tarp jų bei politikos rezultatus“¹². Taigi, galima būtų teigti, jog politikos tinklų dalyvių socialinė komunikacija bei priklausomai nuo jos išsivystanti tinklų struktūra yra itin reikšmingi veiksniai, siekiant suvokti, paaiškinti bei numatyti viešosios politikos formavimo rezultatus.

Pažymėtina, jog remiantis politikos tinklų prieiga, hierarchija laikoma neefektyviu veiksmų bei rezultatų šaltiniu, o horizontaliai organizuoti tinklai – veiksmingesniu mainų organizavimo tarp (ekonominių) veikėjų būdu, kadangi reprezentuoja lankstumą, žemus

9 Dijkstra, Jacob, “Externalities in *Exchange Networks*: An Adaptation of Existing Theories of *Exchange Networks*“. *Rationality and Society*, 21 (4), 2009. P.13.

¹⁰Ten pat.

¹¹Ten pat.

¹²Peterson. Peterson, John, „Policy Networks“. <http://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_90.pdf>.

susitarimų bei komunikacijos kaštus bei yra suvokiami kaip sprendimų priėmimo struktūros tarp (potencialiai) lygių veikėjų¹³.

Tam tikros visuomenėje vyraujančios nuostatos politinės sistemos atžvilgiu, darančios įtaką žmonių veiksams bei pasirinkimams, taigi, galinčios padėti suprasti ir interesų grupių galių visuomenėje pasiskirstymą bei tam tikros viešosios politikos susiformavimą, paprastai įvardijamos kaip politinė kultūra. Politinė kultūra, kaip bendri žmonių politiniai įsitikinimai, vertybės, jausmai, informacija bei įgūdžiai, veikia politikos funkcionavimą konkrečioje visuomenėje¹⁴. „Politinės kultūros supratimas suteikia galimybę prognozuoti tokius svarbius dalykus kaip sistemos gebėjimas išspręsti problemas, jos sprendimų priėmimo organų teisėtumas ir pritarimo tam tikriems sprendimams apimtis“¹⁵. Interesų grupių ginami interesai yra artikuliuojami tam tikrame vertybių bei įsitikinimų kontekste, kuris svarbus siekiant suprasti, kodėl tam tikri interesai pripažįstami ir patenka į viešosios politikos darbotvarkę, o kiti – ne.“¹⁶.

Paprastai išskiriamos dvi politinės kultūros rūšys – konsensualinė (kompromisinė) politinė kultūra, kai vyrauja žmonių sutarimas tam tikrais viešosios politikos klausimais, ir konfliktinė politinė kultūra, kurios atveju visuomenei būdinga stipri fragmentacija, arba pasidalijimas. „Konsensualinėje politinėje kultūroje žmonės linkę sutarti dėl tinkamų politinių sprendimų priėmimo būdų ir būti bendros nuomonės apie tai, kokios svarbiausios visuomenės problemos bei kaip jas spręsti. [...] Konfliktinėse politinėse kultūrose piliečiai yra smarkiai pasidaliję, dažnai tiek dėl režimo teisėtumo, tiek ir svarbiausių problemų sprendimo atžvilgiu“¹⁷.

Svarstydami socialinio dialogo problemą, remiamės aukščiau apžvelgtomis teorijomis. Pripažindami, kad visuomenės grupės turi savus interesus, siekdamos jų įgyvendinimo dalyvauja hierarchinėse ir tinklinėse struktūrose. Dalyvaudamos socialiniame dialoge organizacijos derina konfliktinėms ir konsensualinėms kultūroms būdingas strategijas. Tačiau planuojant organizuoti socialinį dialogą, svarbu būtų pabrėžti jos tinklinį ir konsensualios kultūros aspektą.

¹³Moulaert ir Cabaret. Moulaert, Frank ir Cabaret, Katy, „Planning, Networks and Power Relations: Is Democratic Planning Under Capitalism Possible?“. <<http://plt.sagepub.com/content/5/1/51.full.pdf+html>>.

¹⁴Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, Jr. ir Robert J. Mundt, *Comparative Politics: A Theoretical Framework*, Harper Collins College Publishers, 2, 1996, P. 43.

¹⁵Macridis. Macridis, Roy C., “Interest Groups in Comparative Analysis”. <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2127070.pdf?acceptTC=true>>.

¹⁶Ten pat.

¹⁷Almond, Powell ir Mundt, Almond, Gabriel A., Jr., Powell G. Bingham, Jr. ir Mundt, Robert J., *Comparative Politics: A Theoretical Framework*, Harper Collins College Publishers, 2, 1996. P. 47.

2. Užsienio šalių Ekonominių ir socialinių reikalų tarybų veiklos ypatumai

Užsienio Europos šalys ekonominių ir socialinių reikalų svarstymui ir pasiūlymų valdžios institucijoms teikimui turi sukūrę nacionalinio lygmens tarybas. Išnagrinėjus dviejų dešimčių šalių (žr. 1 lentelę) patirtį, galima teigti, kad yra gana didelė tokių tarybų sudarymo, jų struktūros ir veiklos įvairovė.¹⁸

Narystė tarybose

Tarybos užsienio šalyse yra labai skirtingo dydžio savo narių skaičiumi. Šis skaičius svyruoja nuo 15 (Slovėnijoje) iki 230 (Prancūzijoje). Tačiau daugumoje šalių narių skaičius yra nuo 20 iki 35 (Airija, Suomija, Lenkija, Estija, Danija, Austrija, Čekija, Olandija, Belgija – Darbo taryba). Tačiau dalis šalių turi didesnes tarybas – 40-65 nariai (Vengrija, Portugalija, Graikija, Ispanija, Belgija - Centrinė Ekonominė Taryba), o Italija – 121 narį bei jau minėta Prancūzija – 231.

Įprasta, kad tarybose atstovaujamos darbdavių ir darbuotojų organizacijos (profesinės sąjungos). Tačiau kitų visuomenės grupių atstovavimas įvairiose šalyse yra nevienodas. Daug šalių, kuriose atstovaujama vyriausybė (Airija, Danija, Suomija, Lenkija, Estija, Čekija, Portugalija). Dažnai tarybų nariais yra ministrai ar ministerijų atstovai. Kitose šalyse tarybose valdžios atstovų nėra (pvz., Graikija, Ispanija, Belgija, Olandija).

Trečioji grupė tarybų narių dažniausiai yra verslo ir ūkinės veiklos organizacijų (kooperatyvų, bankų, vartotojų, prekybos rūmai ir kt.) bei kitokių nevyriausybinių organizacijų atstovai (pvz., Airija, Lenkija, Graikija, Prancūzija, Italija, Portugalija, Olandija, Vengrija).

Dalis šalių į tarybas įtraukia ir ketvirtą grupę asmenų, t.y. ekspertus (pvz., Airija, Austrija, Estija, Danija, Ispanija, Prancūzija, Italija, Portugalija, Vengrija, Belgija – ekonominėje taryboje). Dažnai tai yra akademinio pasaulio žmonės, dirbantys ekonominių ir socialinių tyrimų srityse. Detalesnė informacija apie narystę tarybose pateikta 1 priede.

Tarybos narių delegavimas/skyrimas

Kaip narystė, taip ir delegavimo tvarkos įvairiose šalyse labai įvairios. Tačiau aiškus bendras dėsningumas - darbdavių, profesinių sąjungų, NVO atstovus dažniausiai deleguoja pačios organizacijos (Airija, Italija, Lenkija Estija, Graikija, Ispanija, Danija ir Belgija–

¹⁸ Šiame skyriuje daugiausia remiamasi Tarptautinės ekonominių ir socialinių tarybų bei panašių institucijų asociacijos (The International Association of Economic and Social Councils and Similar Institutions) bei nacionalinių tarybų informacija <http://www.eesc.europa.eu/ceslink/?i=ceslink.en.escs-in-member-states>

formaliai tvirtina premjeras). Valdžios atstovus ir ekspertus, kur jei yra, - premjeras, vyriausybė. Suomijoje narius skiria vyriausybė, dažnai vyriausybė, ministras ar premjeras skiria tarybos pirmininką (Airija, Lenkija, Graikija).

1 lentelė. Užsienio šalių ekonominės bei socialinės tarybos, kurių patirtimi remiamasi šioje ataskaitoje

1. Airija. Nacionalinė Ekonominė ir Socialinė Taryba (1973)
2. Suomija. Ekonominė Taryba (1950)
3. Lenkija. Trišalė Socialinių ir Ekonominių Reikalų Komisija (1994)
4. Estija. Ekonominė ir Socialinė Taryba (1999)
5. Danija. Ekonominė Taryba (1962);
6. Danija. Aplinkosaugos Ekonominė Taryba (2007)
7. Graikija. Ekonominė ir Socialinė Taryba (1994)
8. Čekija. Ekonominės ir Socialinės Sutarties (Susitarimo) Taryba (1990)
9. Ispanija. Ekonominė ir Socialinė Taryba (1991)
10. Belgija. Centrinė Ekonominė Taryba (1948)
11. Belgija. Nacionalinė Darbo Taryba (1952)
12. Prancūzija. Ekonominė ir socialinė taryba (1925)
13. Olandija. Ekonominė ir socialinė taryba (1950)
14. Vengrija. Ekonominė ir socialinė taryba (2004)
15. Italija. Nacionalinė ekonomikos ir darbo taryba (1957)
16. Portugalija. Ekonominė ir socialinė taryba (1991)
17. Austrija. Ekonomikos ir socialinių reikalų taryba (1963)
18. Slovėnija. Ekonominė ir socialinė taryba (1994)
19. Slovakija. Ekonominės ir socialinės partnerystės taryba

Veiklos tikslai ir funkcijos

Užsienio šalyse tarybų tikslai ir funkcijos formuluojamos labai skirtingai. Tačiau gilinantis į turinį, paaiškėja, kad vis tik pagrindiniai veiklos tikslai yra stebėti ir vertinti šalies ekonominę ir socialinę raidą, palaikyti socialinį dialogą tarp organizuotos visuomenės ir valdžios institucijų. To siekiama paprastai vertinant strategijas, programas, įstatymų projektus ir rengiant nuomones apie šiuos dokumentus vyriausybei, parlamentui ir kitoms institucijoms, kurios kreipiasi į tarybas arba net ir pačių tarybų iniciatyva. Paprastai pabrėžiama, kad pateikiama nuomone yra patariamoji. Žemiau pateikiama daugumos ES šalių tarybų tikslų ir pagrindinės funkcijos pavyzdžiai.

Airija.

Patarti Ministrui Pirmininkui strateginiais šalies ekonominės ir socialinės plėtros klausimais.

Teikti nuomones parlamentui. Rengia ekonomikos ir socialinės politikos strategijas, kurios paprastai tampa Nacionalinių susitarimų pagrindu.

Suomija

Stiprinti ir gilinti plataus masto, analitinę diskusiją prieš priimant ekonominės politikos sprendimus, susijusius su ekonomikos augimu, balansu ir struktūra, taip pat palengvinti bendradarbiavimą tarp Vyriausybės, Suomijos Banko ir svarbiausių interesų grupių.

Estija

Patarti Vyriausybei ir vietinės valdžios institucijoms socialiniais ir ekonominiais klausimais.

Prancūzija.

Nuomonių parengimas vyriausybės ar parlamento užsakymu arba savo iniciatyva dėl parengtų įvairių programinių dokumentų.

Graikija.

Taip pat nuomonių bei studijų rengimas vyriausybei ir parlamentui socialiniais ir ekonominiais klausimais, socialinio dialogo stiprinimas.

Italija.

Taryba turi įstatymų iniciatyvos teisę. Teikia nuomones vyriausybei ir parlamentui.

Portugalija.

Nuomonių rengimas vyriausybei, parlamentui, prezidentui ir kitoms institucijoms.

Olandija.

Rengia nuomones vyriausybei ir parlamentui.

Belgija. Centrinė ekonominė taryba (CCE)

Pagrindinė misija – parengti visas nuomones bei pasiūlymus klausimais, susijusiais su nacionaline ekonomika ir perduoti juos Vyriausybei ar Parlamentui pranešimų forma savo iniciatyva arba šių valdžios organų reikalavimu. Nuomonė išimtinai patariamoji.

Dėmesio centre – šalies ekonomika, darbdavių ir darbuotojų organizacijų dialogo ekonominiais klausimais institucionalizacija bei konsultacijos Vyriausybei formuojant ekonominę politiką.

Belgija. Nacionalinė darbo taryba (CNT)

Teikti nuomones ar formuluoti siūlymus socialiniais klausimais Belgijos Vyriausybei ir/ar Parlamentui. Gali ir savo iniciatyva kelti rūpimus socialinius klausimus. Turi teisę reikšti nuomones ar daryti preliminarinius siūlymus iki jų įgyvendinimo įstatymų priėmimo (pagrindinės sritys: individuali ir kolektyvinė darbo teisė, socialinė apsauga). Dar viena pagrindinių funkcijų - rengti visų šakinių kolektyvinių sutarčių projektus, organizuoti derybas.

Vengrija.

Pagrindinė misija-konsultacijos dėl nacionalinių strategijų formavimo. Rengia ir skelbia neprivalomas rekomendacijas vyriausybei ir parlamentui

Slovakija.

Pagrindinė misija – socialinių-ekonominių problemų nagrinėjimas, valstybės biudžeto projekto vertinimas, rekomendacijų vyriausybei teikimas dėl darbo santykių teisės aktų.

Danija. Ekonominė Taryba.

Analizuoti ir kontroliuoti šalies ekonomikos raidą, pagerinti skirtingų ekonominių visuomenės interesų koordinavimą.

Danija. Aplinkosaugos taryba.

Patariamoji institucija. Funkcija - patarti Vyriausybei įvairiais aplinkosaugos klausimais.

Graikija

Pagrindinė funkcija -siekti socialinio dialogo dėl bendros šalies politikos, ypač ekonominės ir socialinės politikos krypties, išreikšti nuomones dėl teikiamų įstatymų projektų.

Čekija

Funkcija - stiprinti socialinį dialogą tarp vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių.

Lenkija

Veiklos tikslas - siekti socialinės taikos ir ją palaikyti derinant darbuotojų, darbdavių ir valstybės interesus dėl atlyginimų, socialinių išmokų bei kitų socialinių ir ekonominių klausimų.

Apibendrinant užsienio Europos šalių patirtį steigiant ekonominių ir socialinių reikalų tarybas, galima išskirti tokius svarbiausius aspektus.

- 1. Labai didelė tokių tarybų sudarymo, jų struktūros ir veiklos įvairovė.***
- 2. Tarybos labai skirtingo dydžio savo narių skaičiumi, tačiau daugumoje šalių narių skaičius yra nuo 20 iki 35.***
- 3. Visur tarybose dalyvauja darbdaviai bei verslo organizatoriai ir darbdaviai. Kai kuriose šalyse taip ir valdžios atstovai. Daug kur yra įtraukiami socialinių partnerių organizacijoms nepriklausomi ekspertai.***
- 4. Kaip narystė ESRT, taip ir delegavimo tvarkos įvairiose šalyse labai įvairios. Tačiau bendras dėsningumas - darbdavių, profesinių sąjungų, NVO atstovus dažniausiai deleguoja pačios organizacijos, o valdžios atstovus(kur jie yra) ir ekspertus skiria vyriausybė.***
- 5. ESRT veiklos tikslai ir funkcijos užsienio šalyse irgi formuluojamos labai skirtingai. Tačiau, pagrindiniai veiklos tikslai yra stebėti ir vertinti šalies ekonominę ir socialinę raidą, palaikyti socialinį dialogą tarp organizuotos visuomenės ir valdžios institucijų.***
- 6. ESRT dažnai dalyvauja vertinant šalies ar atskirų sektorių raidos strategijas, programas, įstatymų projektus ir rengia nuomones apie šiuos dokumentus valdžios institucijoms.***

3. Socialinės partnerystės plėtros Lietuvoje tyrimo rezultatai

Atrinkus darbdavių, profesinių sąjungų ir įvairių nevyriausybinių organizacijų atstovus bei socialinio dialogo ekspertus ir organizavus grupines diskusijas, buvo surinkta vertinga medžiaga dviem pagrindinėms temoms. Pirmą, Lietuvos socialinių partnerių (darbdavių, darbuotojų bei nevyriausybinių organizacijų) reprezentatyvumo ir vaidmens šalies ekonominiame bei socialiniame gyvenime vertinimas. Antra, kitų socialinių partnerių, įskaitant nevyriausybines organizacijas, įtraukimo į nacionalinio lygmens socialinį dialogą galimybės. Medžiaga buvo renkama grupinių diskusijų metu pagal iš anksto parengtas gaires, kurios pateiktos 2 priede. Tyrimo rezultatai pateikti žemiau pagal dvi minėtas temas. Saugant tiriamųjų anonimiškumą, perteikiamos informacijos šaltinis nurodomas tik pagal priklausomumą tam tikrai socialinių partnerių grupei, arba ekspertui.

3.1. Lietuvos socialinių partnerių reprezentatyvumo ir vaidmens šalies ekonominiame bei socialiniame gyvenime vertinimas

Tyrimas parodė, kad esamos socialinės partnerystės padėties vertinimas labai priklauso nuo vertintojų priklausomybės socialinių partnerių grupei. Formaliai dalyvaujantys socialinės partnerystės institucijose, ją vertina palankiau, nedalyvaujantys – kritiškiau.

Ši perskyra labai gili ne tik ne tik tarp TT dalyvaujančių socialinių partnerių grupių – dalyvaujančių profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų, iš vienos pusės, ir TT nedalyvaujančių NVO. Net didesnė priešprieša tarp TT dalyvaujančių ir nedalyvaujančių profesinių sąjungų.

Žemiau šiame skyriuje pateikiama informacija, pagrįsta socialinių partnerių ir socialinio dialogo ekspertų grupės diskusijoje išsakytais požiūriais ir vertinimais.

3.1.1. Trišalėje taryboje dalyvaujančių organizacijų atstovų požiūris į vykstantį socialinį dialogą

Trišalėje taryboje (TT) dalyvaujančiųjų nuomone partnerystė Lietuvoje plėtojama ir yra galimybės joje dalyvauti. „Trūksta signalų iš jų pačių (NVO); jų klausimai, kai buvo teikiami svarstymui – niekuomet nebuvo atmesti.“ Kai kurios NVO yra įtrauktos. Prie LR Trišalės tarybos yra Jaunimo komitetas, egzistuoja įvairios moterų interesus atstovaujančios struktūros,

nereiškiančios jokių problemų, galbūt todėl, kad Lietuvoje jos yra pakankamai stiprios, žmonės su negalia irgi turi savo tarybą (nors komiteto prie LR Trišalės tarybos nėra). LR Žemės ūkio rūmai, Panevėžio prekybos, pramonės ir amatų rūmai priskirti prie darbdavių bloko.

Lyginant su ECOSOC, Lietuvoje trūksta žmogiškųjų išteklių, supratimo, reprezentatyvumo kriterijų, resursų. Prie LR Trišalės tarybos yra prikurtas galbūt net per daug komitetų, jos Sekretoriatas yra pernelyg menkas, kad galėtų tiek jų aptarnauti.

Kito TT nario nuomone „Lietuvoje vis yra noras kurti kažką naujo, nes tas, kas sukurta, yra arba neteisinga, arba negerai, nes aš nedalyvavau tame kūrime. Viskas gimsta ne priverstiniu keliu – per įstatymus ar pan. LR Trišalė taryba ar kitos organizacijos yra kuriamos interesų pagrindu. LR Trišalėje taryboje mes turime ir kitų grupių, tai nėra vien darbdaviai ar kt., pavyzdžiui, Panevėžio prekybos, pramonės ir amatų rūmai, LR žemės ūkio rūmai, kur yra žymiai platesnis atstovavimo ratas, ne tik darbdaviai.“ Dėl to buvo susitarimas, kad šitą veiklą į LR Trišalę tarybą reikia įjungti per komitetus, tam yra labai įvairiapusių kryptių komitetų. Tai nėra uždaras ratas, į kurį nenorima įsileisti kitų, uždarai sprendžiamos tam tikros problemos. Durys bendradarbiavimui atviros, ir nors klausimų ratas LR Trišalėje taryboje tikrai yra daugiau socialinio pobūdžio, komitetai gali teikti savo pasiūlymus dėl energetinių klausimų ir kt. Reikia, kad būtų jų atstovavimo kriterijai.

Vienas profesinių atstovas TT vertina tai, kad atstovaujamos profesinės sąjungos geba tarpusavyje susitarti. Taip daro ir darbdavių organizacijos. Laikosi nuomonės, kad pretenduojančios TT turėti savo atstovus organizacijos - tiek darbdavių, tiek darbuotojų – turėtų tarpusavyje susitarti dėl deleguojamo atstovo. Kitiškai žiūri į pačių profsąjungų atstovų negebėjimą per 3 metus deleguoti savo atstovą.

Laikomasi nuomonės, kad TT veikla yra gera „jau seniai LR Trišalė taryba nespėdžia vien darbo santykių. Yra įkurta 12 komitetų ir 4 komisijos, yra tam tikras mechanizmas. Klausimus iškelti gali visi, taip pat ir mūsų kolegos iš tų profsąjungų, kurios neįeina.“

Kitas TT narys, profesinių sąjungų atstovas, neigia, kad profesinės sąjungos yra paperkamos vyriausybės, nes nors ir iš Socialinio fondo skiriamos lėšos (15 mln.lt) socialinio dialogo plėtrai, negalima laikyti tų pinigų, duodamų mokymams, kolektyvinių sutarčių rengimams, narių konsultacijoms, duokle. Tai yra tikslingai duodami pinigai, už kuriuos atsiskaitoma labai griežtai. Socialinio fondo lėšos skirstomos konkurso būdu. Rašomas projektas, kur yra tikslai, uždaviniai, priemonės, lėšos ir kt. Tiesa, mechanizmas pakankamai sudėtingas.

Laikoma, kad socialiais partneriais yra visi žmonės, turintys interesus. Galima įsirašyti į bet kurį TT komitetą ir atstovauti savo interesus.

Dar vienas TT narys laiko, kad dėl atstovavimo nėra problemų – „pasirašome susitarimą ir tie, kurie nori atstovauti savo interesus, turi prie jo prisijungti. Jie turi tą deklaruoti. Ir, pavyzdžiui, darbdaviai nekels jokių problemų, jei LR Trišalėje taryboje nuo profsąjungų sėdės 12,13, 14 ar 15 žmonių. Vienintelis principas yra, kad ta komanda, kiekvienos šalies delegacija, turi ateiti į posėdį su vieninga, suderinta, iš anksto paruošta nuomone.“

Vieno TT nario nuomone principinis dalykas, „ar šitie interesai (NVO, neįgaliųjų ir kt.) turi išėjimą dabar, per savo tarybas, pavyzdžiui, Jaunimo reikalų tarybą, NVO centrą, neįgaliųjų asociaciją; ar tos organizacijos yra patenkintos, ar nepatenkintos savo interesų gynimu, atstovavimu dabar.“ Pripažįstama, kad TT tikrai reikia kai kurių pasikeitimų (rotacijos), bet „aš įsivaizduoju, kad per evoliuciją, per šituos komitetus, kurie buvo ten suklijuoti dirbtinai ir pačios tarybos pavadinimas net pasikeitė (LR Trišalė taryba (Ekonominė socialinė taryba)), argi mes negalime kol kas evoliucionuoti? Viskas atsiras, kai ši struktūra pasidarys pilietine, ką turi visa Europa, bet mes dar turime į tą eiti.“ Toliau, laikoma, kad NVO yra nelabai aktyvios. „Jie patys (studentų, jaunimo organizacijos) neina, nesiūlo; nei vieno atvejo nebuvo, kad kažkas būtų pasiūlyta iš jų pusės, bet nesvarstyta. Pavyzdžiui, mes buvome surinkę vartotojus, gal 6 organizacijos susipešė tarpusavyje (dėl komunalinių mokesčių) ir nieko neįvyko. Tad, jeigu mes dabar įvedame tą turgų, tarkim, padarom NVO ketvirtuoju partneriu, ar Vyriausybę išmetam – kas ten gausis, kaip gausis su tuo darbu? „

3.1.2. Trišalėje taryboje nedalyvaujančių profesinių sąjungų atstovų požiūris į vykstantį socialinį dialogą

Į TT neįeinančių socialinių partnerių nuostatos į esamą socialinio dialogo padėtį Lietuvoje, į jo galimybes, yra kritiškesnės. Ypač TT neatstovaujamų profesinių sąjungų.

Pvz., vienos profesinių sąjungų grupės atstovas teigia, kad formos požiūriu (įstatymų, doktrinos) mes turime socialinės partnerystės įsivaizduojamą modelį, turime jį europinio lygio, bet turinio požiūriu, sakoma, kad yra problemų. „Pagal LR Trišalės tarybos nuostatus, kokie reikalavimai dėl patirties keliami LR Trišalės tarybos nariui? Kiek metų organizacija turi veikti, kad jos atstovas galėtų tapti LR Trišalės tarybos nariu?“ Laikoma, kad atspirties tašku turi būti imama socialinė partnerystė kaip tokia (kaip vertybė), o ne Trišalė taryba, kaip struktūra. Pvz., „mūsų organizacija buvo ne kartą kviesta į LR Trišalę tarybą, tačiau mūsų organizacija taip pat priima sprendimus asociacijų laisvės principu, o 5 organizacijos nusprendė kol kas nedalyvauti šioje taryboje.

Kritikuojama, kad LR Trišalė taryba, dabartinis modelis, „tapo valdžia“. „Mes irgi prieš 3 metus buvome atėję į LR Trišalę tarybą ir vienas narys sako – mes čia valstybės tarnautojų klausimų nesprendžiame, čia mes daugiau sprendžiame klausimus privačiame sektoriuje. Tuomet dingsta ir visas noras.“

Kito neatstovaujamų TT profsąjungų atstovo nuomone naujos profesinės sąjungos, nors dotacijų negauna, bet sugeba išsilaikyti, auga. ...Ateis laikas, kai ta LR Trišalė taryba negalės egzistuoti be mūsų.“ Pagal jį dialogas Lietuvoje nevyksta, „nes profesinės sąjungos buvo pripratintos, kaip vilkiukas, maitinti iš rankų. Šitą žingsnį padarė socialdemokratai, pradžioje, pradėdami finansuoti profesines sąjungas. Gal jie tai darė gerų norų skatinami, tačiau gavosi taip, kad profesinių sąjungų centrai (viršūnės) gauna labai mažą finansavimą iš nario mokesčių. Gavosi taip, kad centrai praktiškai praranda jėgą, kovingumą ir tas socialinis dialogas tampa tiesiog toks – duokit mums dar lėšų ir mes toliau gyvensime.“ Šio atstovo nuomone TT turės skaitytis su neatstovaujamom profsąjungom kai jos kilus konfliktinei situacijai bus streikuojama.

Dar kito neatstovaujamų TT profsąjungų atstovo nuomone dabar LR Trišalė taryba bando kopijuoti ekonominę socialinę tarybą, netgi jos pavadinime skliausteliuose tai užrašyta, be jokio įgaliojimo tam. „Reikia pabrėžti, kad ekonominė socialinė taryba yra didesnė atstovaujamų visuomenės sluoksnių prasme, bet ir toje vietoje jaučiasi monopolio siekimas. Natūralu, aš suprantu, natūraliai siekia daryti įtaką, bet bėda ta, kad gyvenimas juda ir niekas neklauso tos LR Trišalės tarybos.“ Skundžiamasi, kad nėra lygiateisiškumo „bėda ta, kad mes visi siekiame kalbėtis, bet ta kalba nebesigauna tada, kai pažeisti lygiateisiškumo principai pačioje LR Trišalėje taryboje. Jie negali kalbėti mūsų vardu, nes mes jų neįgaliojame tai daryti.“

Iš TT tikimasi, kad ji būtų konfliktų reguliavimo vieta, o tokia nėra, nes dalyviai (atstovai) neturi galios, konkrečiai TT dalyvaujančios profesinės sąjungos neturi galios (turima galvoje, kad jos nepajėgios organizuoti streikų).

Neatstovaujamų TT profsąjungų atstovų netenkina atstovavimo kriterijai, o tiksliau, jų nebuvimas. „Kas nustato, kada profesinė sąjunga pavirsta nacionaline, arba atstovaujama, ir kodėl nėra kaitos, o yra monopolizacija, tarkime, vienos šalies, kuri nekinta“. Ir tęsia „LR Trišalė taryba yra praktiškai nekintanti kažkur nuo 1995 m., 3 centrai yra uzurpavę ir A. Syso dėka įtvirtinę LR Darbo kodekse tai, kad pasikeitimas galimas tik pagal pačios LR Trišalės tarybos nuostatus. Čia yra absurdas. Mes 2010 m. kreipėmės į TDO su skundu ir rado pažeidimus dviem punktais, Vyriausybei pateikė klausimyną ir dabar bus išnagrinėta, kodėl vienos profsąjungos, turėdamos didesnę narių skaičių, yra diskriminuojamos vardan tą, kurios kalba visų profsąjungų vardu, nors tokie įgaliojimai joms nesuteikti.“ Laikomasi nuomonės,

kad, yra pasikeitusi padėtis profesinių sąjungų judėjime, naujos organizacijos (Sandrauga, Pareigūnų profesinė sąjunga ir kt.) turi daug narių, jų veikla aktyvi, įgyvendina projektus ir kt., bet joms nėra galimybių eiti į LR Trišalę tarybą, kol negaus sutikimo iš profsąjungų, dabar dalyvaujančių LR Trišalėje taryboje. Pasigendama aiškių kriterijų. „Pavyzdžiui, aš noriu dalyvauti ir turiu prašyti jų malonės, kad jie man leistų ten dalyvauti. Jei aš patiksiu trims profsąjungoms, mane leis, bet jei kokį kritinį žodį numesiu... Turi būti aiškūs kriterijai ir, tarkime, kadencija 1 metai ar 2, turi būti rotacija. Naujos jėgos būtų naudingos pačioms profsąjungoms.“

3.1.3. Nevyriausybinių organizacijų atstovų požiūris į vykstantį socialinį dialogą

Nevyriausybinių organizacijų atstovų, neįeinančių į TT dabartinės padėties vertinimai taip pat daugiau kritiškai. Vienas iš jų kritikuoja valstybės dalyvavimą partnerystėje; „Jeigu valstybės, tai remiantis kitų šalių patirtimi, ir verslo įmonė yra laikoma socialiniu partneriu, nes ji dirba ir moka mokesčius valstybei. Nevyriausybė organizacija, verslo įmonė, profesinė sąjunga – bet kokia struktūra, kuri nėra sukurta valstybės, yra valstybės socialinis partneris.“

Kritiškas požiūris išsakomas ir į formalias permainas. Laikoma, kad pavadinimo pakeitimas ir naujų žaidėjų įtraukimas turinio realiai nepakeis. Kodėl NVO dabar nedalyvauja LR Trišalėje taryboje – „nes joje, kaip nušviečia žiniasklaida, svarstomi tik atlyginimų, darbuotojų teisių užtikrinimo ir pan. klausimai. Kiti klausimai nėra keliami, tuo tarpu Europoje veikiančios Ekonomikos ir socialinių reikalų tarybos apima įvairius nacionalinių valstybių socialinius klausimus.“

NVO atstovo teigimu, 2009 12 19 NVO pasirašė bendradarbiavimo sutartį – nacionalinės NVO asociacijos sukūrė koaliciją, atstovaujančią NVO interesus (jis nėra juridinis asmuo). Ši NVO koalicija, kurią šiuo metu sudaro 14 nacionalinių asociacijų, vienija praktiškai visus interesus – tai yra vietos bendruomenių organizacijos, Lietuvos jaunimo organizacijų taryba, aplinkosauginių organizacijų asociacija, moterų teises ginančios organizacijos, vaikų NVO konfederacija, nacionalinių skurdo mažinimo organizacijų tinklas ir kt. Jos visos susijungė į vieną koaliciją tam, kad atstovautų bendruosius NVO sektoriui rūpimus klausimus, o ne atskirus, pavienius aspektus. Vyksta susitikimai, posėdžiai, nariai deleguojami į tam tikras valstybės institucijas, tarybas, komitetus, komisijas ir pan. Problema anksčiau buvo ta, kad kai, pavyzdžiui, FM ar SADM kažkokiame savo darinyje norėjo turėti NVO atstovus, buvo neaišku, kaip juos reikėjo pakviesti, į ką kreiptis. Ši koalicija 2009 m. šį klausimą išsprendė.

Registruotų NVO organizacijų Lietuvoje yra labai daug – apie 20 tūkst., kiek iš jų yra veikiančios, kiek ne – sunku atsakyti (asociacijos, fondai, viešosios įstaigos, turintys įvairų statusą), bet problema su NVO sektoriumi ta, kad neaišku, kas yra NVO. „Pavyzdžiui, Lietuvos verslo darbdavių konfederacija, Lietuvos pramonininkų konfederacija – jos yra asociacijos, turinčios kompleksą darbuotojų, nariai – verslo įmonės. Mes tas asociacijas galime vadinti NVO, ar ne? Ar jos gina viešąjį, ar privatų (grupinį) interesą?“

Taip pat LR žemės ūkio rūmai – tai pagal Visuomeninių organizacijų įstatymą įkurta organizacija, dabar asociacija, tačiau gaunanti kasmetines dotacijas iš valstybės ir veikia praktiškai atstovaudama valstybinį interesą. Taigi, teisiniu pagrindu tai yra kaip NVO, bet praktiniu – kaip tam tikra valstybės institucija. Kai į patį ECOSOC reikėjo atrinkti 3 grupes (darbdaviai, darbuotojai ir kitos interesų grupės, vadinamosios pilietinės), į paskutiniąją grupę vėlgi įeina tie patys, kurie dalyvauja 1 ir 2 grupėje.

NVO atstovo nuomone bandoma išgryninti tokias organizacijas. Dabar jau yra Vyriausybės patvirtintas įstatymo projektas, kuriame yra NVO apibrėžimas ir yra 2 principai – grupinės naudos ir viešosios naudos. Viešosios naudos – tai tos organizacijos, kurios narystės pagrindu ar ne narystės, tačiau tiksluose numato viešąjį interesą. Grupinės –tos organizacijos, kurios gina narių interesus, atstovauja juos (įvairios verslo asociacijos, pavyzdžiui, gydytojų ir kt.).

Žvelgiant iš NVO atstovų perspektyvos, jeigu, tarkim, „sueina darbdavių asocijuotos struktūros, profesinės sąjungos, NVO (piliečių įkurtos organizacijos), pareigūnų įvairios organizacijos – t. y. visos asocijuotos struktūros su savo atstovais, kurie reprezentuoja tam tikrus sektorius/sritis, ir jie siekia tų platesnių sričių – ekonominiai, socialiniai klausimai, ne tik darbo sutartys, atlyginimų klausimai ir pan., o apimtų ir mokestinius reikalus, viešųjų pirkimų klausimus – nevyriausybiniškai tikrai dalyvautų ir turi ką pasakyti, nes mes tiesiogiai su Vyriausybe (FM ir kt.) tais klausimais kalbame“.

NVO atstovo nuomone, blogai, kai viena asociacija turi bėdų ir laksto į Vyriausybę bei ministerijas. Jų yra daug, ir jos tas pačias problemas sprendžia atskirai. Kam spręsti jas atskirai, jei galima kartu sueiti – kartu išsišnekėti apie tas pačias bėdas, „susirašom į sąrašą, nueinam ir vienu balsu pasakom, kad yra tokios bėdos. Jei mes kalbam apie naują struktūrinių fondų periodą (2014 – 2020 m.), tai aktualu, man atrodo, visiems, viešieji pirkimai, atskaitomybės sistema, skaidrumas – irgi. Tų klausimų atsiras, bet yra klausimas pačiai LR Trišalei tarybai – ar ji išeis iš to savo paviršutiniško mąstymo.“

Vienos iš NVO asociacijos_tarybos atstovo požiūriu nereikėtų priešinti skirtingų socialinio dialogo modelių. Lietuvoje yra modelis, kur yra 3 partneriai, ir yra modelis Europoje,

kur yra kitokie 3 partneriai. Klausimas – ar Lietuvoje apsimoka kurti visiškai naują struktūrą ir į ją įdėti dar 1 partnerį – tariant 4 partnerių organizacija, ar reikia toliau tęsti 3 esamų partnerių partnerystę, tik gilinant turinį.

Klausimas, kaip NVO sektorius yra atstovaujamas? „Mes turime savo koaliciją, mes randame būdų prieiti prie vyriausybės. O LR Trišalė taryba šiandien yra šiek tiek neveiksni, tol NVO sektorius ras tų būdų, kaip ją apeiti bei kitais būdais atstovauti savo interesus.“ Kritinis požiūris į esamą TT iš NVO puses kartojamas kaip ir į ją neįeinančių profesinių sąjungų pusės. „Jei ji (TT) taptų veiksmi, šitas sektorius, visuomenininkai, yra reikalingas. Bet vis dėlto, reikėtų galvoti ir apie kitus – pavyzdžiui, žiniasklaidą, kuri taip pat kuria pridėtinės vertes, kuri turi savo nuomonę. Vadinasi, mes arba plečiam, arba įgalinam, arba tada šita diskusija yra apskritai keista.“

3.1.4. Ekspertų požiūris į vykstantį socialinį dialogą

Ekspertų požiūris į dabartinį socialinį dialogą ir jo plėtimo galimybes yra nuosaikesnis. Vienas iš jų pabrėžia, kad sprendimai turi būti priimami dialogo forma, kai žmonės moka diskutuoti ir išklausti vieni kitų. „Tad, jeigu priimsime kad ir labai gerus įstatymus, nuo to niekas nepasikeis. Turi keistis žmonių mąstymas, elgesys, kultūra ir sugebėjimas išklausti ir kartu priimti sprendimus.“ Tačiau TT irgi kritikuojama „man ten nelabai įdomu, anksčiau buvo įdomu; galbūt šiek tiek užsisėdėjusi ta mūsų Trišalė taryba, ten reikėtų naujų vėjų, kad būtų diskutuojama tokiais labiau globaliais klausimais (skurdo platforma, kiti Europos dokumentai), bet tai nevyksta ne dėl to, kad tie žmonės to nenori, tiesiog LR Trišalėje taryboje yra tikrai labai mažai pinigų bei darbuotojų.“

Teikiamas ECOSOC pavyzdys. Ten – 344 nariai, o aptarnaujantis personalas – 700 žmonių. Reikia stiprinti administracinius gebėjimus LR Trišalėje taryboje, ten trūksta žmonių. Taip pat ten trūksta komunikacijos, informacijos, jų internetinis puslapis labai atgyvenęs. Galbūt reikėtų sustiprinti tai, ką turime – apmokyti, paruošti keletą naujų darbuotojų, labai suaktyvintų informacijos plėtrą, kad būtų dvipusė komunikacija su išoriniu pasauliu (su Lietuvos išorinėmis organizacijomis, nepriklausančiomis LR Trišalei tarybai). Tas įvairiapusis keitimasis informacija padėtų priimti geresnius sprendimus, įtraukiant daugiau žaidėjų. LR Trišalė taryba ekspertų išvis neturi, dėl savo labai ribotų resursų, o, pavyzdžiui, ECOSOC turi labai daug ekspertų. Kol ten paruošiamos nuomonės, vyksta diskusijos keletose studijų grupių, pasikviečiami ekspertai ir po viso to yra teikiama nuomonė. LR Trišalėje taryboje nėra pajėgumų, kad paruoštų tokias nuomones.

Atkreiptas dėmesys, kad kalbėdami apie ECOSOC, daugiau kalbame apie pilietinį dialogą, o ne socialinį. Socialiniai partneriai, laikoma, yra profesinės sąjungos ir darbdaviai, o NVO jau yra plačiau, tai yra jau pilietinis dialogas. Taigi, socialinį dialogą Lietuvoje reikėtų plėsti, tačiau kaip pilietinį dialogą.

Ekspertas teigia, kad „yra visuomenininkai idealistai (profesorai ir kt., pavyzdžiui, Vydūno draugija, kur fantastiškai gražius dalykus daro), bet jiems valdžia neskiria nė lito, ir yra kiti visuomenininkai, kurie supranta, kad visuomenininkas turi parašyti gražų projektą ir išmušti pinigų.“ Toks visuomenininkas (dalyvaujantis projektų konkursuose) nedaug skiriasi nuo valdžios“. Siūlo atskirti visuomenininkus ir NVO – „daugiausia visuomeniniam sektoriui problemų sukelia jų suplakimas su visais kitais taip vadinamais NVO segmentais. Kiekvienas iš jų turi savo funkciją“.

Vieno eksperto nuomonė dėl Vyriausybės dalyvavimo Taryboje – „aš manau, kad tai tik sustiprina mūsų Trišalės tarybos vaidmenį.“

Kito eksperto nuomone, labai svarbu apibrėžti socialinės partnerystės institucijų funkcijas. Kiekvienas darinys vis tiek turi vykdyti savo apibrėžtą funkciją. Jei einama į pilietinį dialogą, jis turėtų atlikti pilietinės visuomenės ugdymo, formavimo vaidmenį (funkciją), o TT vis dėlto yra socialiniai, ekonominiai, darbo santykiai ir jų reguliavimas.

„Pas mus socialiniu partneriu dažnai vadinama ir Vyriausybė – niekaip su tuo nesutikčiau. Mums reikia pagaliau įsisąmoninti, kad Vyriausybė nėra socialinis partneris.“

Kai kada Vyriausybė turi duoti socialiniams partneriams susitarti, pavyzdžiui, dėl MMA darbdaviai ir profsąjungos susitarė, o Vyriausybė nesutiko. Visai visuomenei turi būti aišku, kokius sprendimus LR Trišalė taryba gali priimti ir kas atsakingas už tų sprendimų vykdymą.

Tikra socialinė partnerystė, eksperto nuomone, turi vystytis evoliucijos keliu.

Dar vienas ekspertas atkreipė dėmesį, kad valstybė iki šiol nėra atstovaujama kaip darbdavys, o prisiima tikrai tarpininko funkciją. Apie 30 procentų Lietuvos darbuotojų dirba valstybiniame sektoriuje, bet LR Trišalėje taryboje valstybės, kaip darbdavio, iki šiol nėra. Kai ateina valstybė (ministerijų atstovai) ir darbdaviams bei profsąjungoms sako, jūs susitarkit, realiai darbdaviai atstovauja tikrai privatų sektorių.

Vienas iš ekspertų nurodo, kad apie 1995 m., kada atsirado trišalio bendradarbiavimo užuomazgos Lietuvoje, kokią dešimtmetį buvo spartus žingsnis į priekį – ar dėl to, kad tai buvo nauja, ar tiesiog todėl, kad buvo toks laikmetis, derybos vyko, konsensuso buvo ieškoma, patys partneriai buvo suinteresuoti, vienas susitarimas sekė paskui kitą. „Tačiau paskutinius 4 metus, atsižvelgiant į tai, kokie politiniai sprendimai priimami socialinėje, ekonominėje bei darbo srityje, pasikeitė ta svorio kategorija ir dabar profsąjungos ir darbdaviai lyg apsnūdo. Taigi,

mano atrodo, kad tie klasikiniai socialiniai partneriai, profsajungos ir darbdaviai, prarado buvusį budrumą ir aktyvumą, o paskutiniai keli metai rodo kitų visuomeninių organizacijų aktyvumą (mamos, senoliai ir kt. organizacijos). Bet aš įsivaizduoju, kad jiems yra sunkiau, nes jie neturi platformos.“ Ir toliau, ekspertė teigia, kad tie klasikiniai socialiniai partneriai turi LR Trišalę tarybą – institucinę sąrangą, straipsnį LR Darbo kodekse, kuris jiems suteikia šiokią tokią įstatyminę bazę, tai NVO yra pakankamai išsiblaškusios, bet, nepaisant to, aš pastebiu tendenciją, kad jie visgi yra daug aktyvesni“.

Apibendrinant galima išskirti tokius požiūrius į Lietuvos socialinių partnerių (darbdavių, darbuotojų bei nevyriausybinų organizacijų) reprezentatyvumą ir vaidmenį šalies ekonominiame bei socialiniame gyvenime labai skiriasi, priklausomai nuo vertintojų.

1. Labai aiški Trišalėje taryboje atstovaujama organizacijų teigiama nuostata į esamą reprezentatyvumą ir vaidmenį šalies ekonominiame bei socialiniame gyvenime. Jie laiko, kad ir pagal dabartinį partnerystės formatą, net ir NVO turi galimybes veikti per TT komitetus. O menką NVO dalyvavimą aiškina pačių NVO nepakankamu aktyvumu.

2. Priešingai, nedalyvaujančių profesinių organizacijų ir NVO atstovai yra panašiai vieningai kritiški dėl esamo formalaus dialogo formato (TT). Tačiau ir pastarųjų partnerių požiūriai turi skirtumų.

2.1. TT nedalyvaujančios profesinės sąjungos išreiškia didesnę pasitikėjimą savo galia ateityje įtakoti socialinį dialogą.

2.2. Tuo tarpu NVO dabartinį dialogą su valdžios institucijomis vertina kaip vykstantį tiesiogiai (veikimas per TT komitetus jiems neatrodo prasmingas ir nelygiateisiškas, nes tai reikštų dabartinių TT narių aukštesnę statusą nei TT atstovų neturinčių organizacijų), bet kartu tomis veikimo galimybėmis nėra patenkinti. Tuo tarpu TT veiklą laiko pernelyg ribota svarstomomis temomis (daugiausia tik darbo sritį apimančiomis) ir nepakankamai efektyvia.

3. Šio požiūrio skirtumus, atrodo, įtakoja du pagrindiniai dalykai.

3.1. Pirma, socialinių partnerių (konkrečių organizacijų - darbdavių, profesinių sąjungų ir NVO) bendradarbiavimo, konkurencijos ar net konfliktų patirtis. Ji yra

suformavusi išankstines nuostatas į kiekvieno partnerio vaidmenį, jo veiklos reikšmę ir galimybes.

3.2. Antra, požiūrio išsiskyrimą įtakoja ir nuogąstavimas dėl nacionalinio lygmens socialinio dialogo formato keitimo, t.y. ketinimo išplėsti TT į ESRT, įtraukiant TT neatstovaujamų organizacijų narius. Neatskleidžiama atvirai, tačiau netiesiogiai matoma, kad baiminamasi, kad nusistovėjusi tvarka bus pažeista, gal būt bus sumažintas dabartinių TT narių vaidmuo, įtaka.

4. Nenuostabu, kad ekspertų požiūris, su retomis išimtimis, yra daug nuosaikesnis, bešališkesnis, nekategoriškas, daugiau argumentuojamas, ar bent bandomas pagrįsti faktais, o ne kurios nors dialogo partnerio interesais.

3.2. Kitų socialinių partnerių įtraukimo į nacionalinio lygmens socialinį dialogą galimybės

Klausimai apie ateities perspektyvas ir pasiūlymai kaip stiprinti socialinį dialogą šalyje yra mažiau kontroversiškai pateikiami įvairių socialinių partnerių atstovų ir ekspertų. Tačiau požiūrių įvairovė taip pat didelė.

Šioje dalyje pateikiamas socialinių partnerių organizacijų atstovų diskusijos apie galimą Ekonominių ir socialinių reikalų tarybos (ESRT) steigimą, jos galimą statusą, funkcijas, atstovavimą joje apibendrinimas.

3.2.1. Socialinių partnerių požiūris į ESRT steigimo tikslumą

TT dalyvaujančių profesinių sąjungų atstovo teigimu, tikslas ir galimybė steigti ekonominių ir socialinių reikalų tarybą (ESRT) priklauso nuo daugelio dalykų. „Galimi tikslai (scenarijai):

1. Stiprinti, vystyti tai, ką turime. Vizija būtų sukurti tai, ką sukūrė kitos valstybės.
2. Steigti paralelinę struktūrą, permesti jai kažkokius klausimus.
3. Susilpninti tą įtaką, kurią per tiek metų pavyko pasiekti.“

„Vizija turėtų būti sukurti stipresnį NVO bloką, bet problema ta, kad šiandien jų yra labai daug (pensininkų, neįgaliųjų, vartotojų, moterų, žemės ūkio ir kt.). Kyla klausimas – ar iš tiesų jie yra taip užblokuoti ir negali atstovauti savo interesų?“

Kitas TT atstovas pabrėžia evoliucinio kelio pranašumą. Pagal jį, Lietuvoje vyko diskusija dėl to ir prieš 4 m. buvo įkurta Ekonominė socialinė taryba (dalyvavo 5 ar 6 organizacijos), „tačiau esmė – ne jos įkūrimas, o tame, kad niekas iš jos kūrėjų nieko nedirbo.“ Toliau, „tai spręsti reikia ne priimant įstatymą; pasaulyje tokių dalykų dar nėra buvę: ES susikūrė susitarimo principu, visos nacionalinės ar europinės struktūros irgi, LR Trišalė taryba taip pat – prie jos gali prisijungti bet kas, kas deklaruoja savo pajėgumus, turi atstovavimą ir t.t.“

Dar kitas TT narys teigia, kad profesinė sąjunga, kurią atstovauja, pasisako už pilietinį dialogą – „mes darėme ne vieną renginį, kur kalbėjome apie pilietinės visuomenės stiprinimą, piliečių įtraukimą į valstybės valdymą, jaunimo pilietiškumo ugdymą. Pasisakome už tai, tačiau bijome vieno dalyko – kad nepadarytume tos LR Trišalės tarybos savotišku turgumi. Visi žmonės, ateinantys į ją dirbti, mūsų manymu, turėtų būti kažkokios organizacijos ar organizacijų grupės deleguoti atstovai, ir būtų grįžtamasis ryšys – jie ateina, išsako savo nuomonę ir grįždami tai organizacijai ar organizacijoms atraportuoja, ką ten nuveikė.“

NVO atstovų nuomone, jeigu į ESRT reikėtų įtraukti NVO bloką, tam tikrą NVO koalicija. Visos asociacijos, kurios yra NVO koalicijos narės (Lietuvos neįgaliųjų forumas, 14 organizacijų, Lietuvos jaunimo organizacijų taryba, 64 organizacijos ar kt.) atiduotų savo balsą atstovauti jų interesus kažkokiam vienam asmeniui, vadovui – prezidentui, pirmininkui ar pan. Pagal Civilinį kodeksą, jungtinės veiklos sutartis yra tas pats, kas juridinis statusas.

Anot vieno iš NVO atstovų, panašios diskusijos vyksta ir Briuselyje jau kelinti metai iš eilės „dėl noro panaikinti europinį ECOSOC‘ą ir regionų komitetus, kadangi jie yra tokie pat neveiksnūs, kaip ir nacionalinės ekonominės socialinės tarybos ar trišalės tarybos. Šitie du komitetai susikūrė dar Šumano laikais ir laikoma, kad tai yra ES įkūrimo principas, regionų komitetas ar ECOSOC yra reikalingi, kad atstovautų nuomones ir teiktų jas Europos Parlamentui.“ Lietuvoje dialogas veiktų tokiu pačiu principu, kaip veikia Briuselyje, visu ES mastu tai būtų gerai, bet „jei Lietuvoje Trišalė taryba užsiims tik atlyginimų klausimais ir darbuotojų darbo sutarčių gynimo klausimais, NVO veiklos aš ten nematau. Tik jeigu klausimų mastas joje būtų platesnis (ekonominių ir socialinių klausimų sprendimas), tada NVO ištrauktų ir atsirastų ten naujų vėjų.“ „Jei NVO sektorius dalyvaus toje pakeistoje Trišalėje taryboje – ar ji plės savo veiklos akiratį? Jeigu neplės (apims vien klausimus, susijusius su darbo santykiais), NVO ten nėra ką veikti“ – teigia NVO atstovas.

3.2.2. Socialinių partnerių požiūris į ESRT statusą ir funkcijas

Verslo organizacijos, įeinančios į TT atstovo nuomone ESRT turėtų tik patariamąjį balsą, nes partijos turi savo tikslus, jos suformuoja vyriausybę ir turi vykdyti partijų programą. Kaip joms primesi kitus sprendimus.

Eksperto nuomone Seimo statute yra norma, labai aiškiai sakanti, kad sprendimas priimamas pasitarus su visuomene. Problema tokia, kad nėra mechanizmo. Taryba būtų toks mechanizmas.

Į TT neįeinančių profesinių sąjungų atstovo nuomone ESRT modelis (funkcijos) turėtų apimti:

- ji turi telkti, siekdama sukurti sinergiją, sinerginį veikimą svarbiausiais klausimais. Ir neįgalieji, ir pareigūnai, ir studentai turi kažkokius bendrus sąlyčio taškus, pavyzdžiui, dėl šeimos politikos.

- ji turi ugdyti piliečių gebėjimus dalyvauti viešajame gyvenime. Tai susiję su pilietine galia, nes, iš tikrųjų, būti visuomenininku ir reprezentuoti grupę ar grupes reikia turėti gebėjimų – žinių, įgūdžių.

- delegavimo klausimai (reikia susitarti dėl to). „Jeigu mes šiandien kalbėsime apie ECOSOC, ten iki 2006 m. buvo žmonės, kurie neturėjo elektroninio pašto dėžutės, taip pat šiandien jūs viešai nerasite jo narių finansinės ataskaitos, ką jie veikia tame ECOSOC'e (skaidrumo trūkumas)“.

- poveikis valdžiai, vadinamojo grįžtamojo ryšio funkcija. Negalima atskirti valdžios nuo žmonių. Valdžia turi gauti nuolatinį žmonių, visuomenės, grįžtamąjį ryšį.

Toliau, jei tarybai pavyktų suvokti bent šitas funkcijas, mes, tikrai džiaugtumėmės tuo ir galėtume ja pasitikėti bei dalyvauti visame tame procese.

To paties atstovo požiūriu reikia sunorminti visuomeninius santykius. „Lietuvoje kartais spekuliuojama tuo, kad jei tu prašai profsajungos atsiskaityti viešai už savo nario mokesčių ar veiklą, jie iš karto sako, kad tai yra kišimasis į asociacijų laisvę. Aš paklausiau lenkų, sakau, kaip jūs žiūrite į viešą atskaitomybę, jie atsakė, jog kiekvieną mėnesį jie siunčia Statistikos departamentui, kiek surenka pinigų, kur juos panaudoja, ką mes nuveikia – net klausimo dėl to nekyla. Tokia atskaitomybė užtikrina savireguliaciją; esu įsitikinęs, kad netgi dabartinėje LR Trišalėje taryboje (kaip ir ECOSOC'e) yra žmonių, kurie neturi nieko bendra su bendruomene, kurią jie atstovauja, kitaip tariant, jie neturi įgaliojimų. Tokių pavyzdžių mes turime, kiek žinau, dabar vyksta ir teismai. Tos pačios bendruomenės žmonės netgi kelią pasipiktinimą, nes tai yra daugiau draugai, taip pat ten yra pakankamai gerai būti (tame ECOSOC'e), nes galima pasivažinėti, pinigų tam skiriama ir pan.“

Profsajungų, neatstovaujamų TT, atstovas – „reikalingas darbdavių ir darbuotojų interesų suderinimas yra skirtas tam, kad būtų galima išvengti socialinių konfliktų.“

Pagal vieno iš profsajungų, neatstovaujamų TT, atstovų, Ekonominės socialinės tarybos užuomazgos buvo 2008 m. „Buvo pradėti visi kviesti, ir pačiam teko ten pradžioje dalyvauti, bet su registracija, su kitomis problemomis susidurta. Buvo bandoma ir visų NVO atstovus kviesti, suvažiavimą daryti, bet tai buvo perimta LR Trišalės tarybos, blokuojama.“

Pasisakoma, kad ESRT būtų steigiama – „turėtume visomis priemonėmis būti už ekonominės socialinės tarybos įsteigimą“ Tačiau, manoma, kad kartu liktų ir TT – „mano manymu, negalėtų būti dubliavimo – kad LR Trišalė tarybą perimtų ekonominės socialinės tarybos funkcijas. Reikia daryti atskirus ekonominės socialinės tarybos pagrindus, kriterijus.“

Ekspertų nuomonė dėl dialogo ateities grindžiama tarptautine patirtimi. Teigiama, kad „pasaulio valstybėse yra daug tų tarybų, kurios turi aiškiai apibrėžtas funkcijas, tad mes čia tikrai nebūsime labai unikalūs“

Kitas ekspertas, atkreipia dėmesį į tai, kad „mums reikėtų neprisirišti prie Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto, nes jo pagrindinis tikslas yra būti tiltu tarp ES

institucijų ir pilietinės visuomenės. LR Trišalėje taryboje dažniau būna derinami skirtingi interesai, tos pozicijos būna labai aštrios. Taigi, yra skirtumas – ar šita institucija, kurią mes kuriame, aiškina mūsų Vyriausybės politiką, jos sprendimus ir skleis visuomenei, kad Vyriausybė labai gerai kažką daro, ar bus kritiška ir kritikuos kai kuriuos Vyriausybės sprendimus. Jei finansavimas bus iš valstybės biudžeto – kaip tu labai kritikuosi tuos sprendimus“.

Dar vienas ekspertas laiko, kad nors aišku, kad ekonominė socialinė taryba būtų tobulesnė, bet ji turi derėti prie visuomenės išsivystymo lygio. „Turi išaugti pasitikėjimas, šitas dialogas turi išplisti, pasiekti kiekvieną įmonę, kur darbdavys bus partneris, o ne priešas, kai darbas taps civilizacijos priemone, o ne prievarta.“ Laikoma, kad tai būtų aukštesnio lygio struktūra, platforma.

Ketvirtas ekspertas pabrėžia, kad LR Trišalėje taryboje valdžios atstovai yra viduje, o ekonominėje socialinėje taryboje jie yra išorėje, jie partneriai. Tai labai svarbus skirtumas. Pagal jį keista, jei LR Trišalė taryba spręstų „kaip žmogus turi tvarkytis šeimoje, kaip šeimoje turi tvarkytis jo energetinis ūkis, kokios turi būti kainos ir pan. Prie ko čia darbdavio, profsajungos ir Vyriausybės tarpusavio santykiai? Yra klausimas, kuris, matau, nesuvokiamas – LR Trišalė taryba turi savo lauką, o yra laukas valstybėje, kuris išeina iš to, tam ir reikalinga ta ekonominė socialinė taryba.“

Vienas iš ekspertų nurodo, kad „ypač Lietuvoje kol kas reikėtų nesuplakti trišalės tarybos ir ekonominės socialinės tarybos. Trišalės tarybos prigimtis – grynai pramoninių santykių reguliavimas. Vystantis visuomenei, demokratizuojant ją, tie tikslai faktiškai suartėja (kapitalo bei darbo interesų suartėjimas), bet ne Lietuvoje. Atskirkime teoriją nuo tikrovės, jeigu norime padaryti, kad būtų geriau – realiai, o ne formaliai. Gal dar 5 ar 10 metų tos struktūros turėtų funkcionuoti, kol kas tik mokytis.“

TT narys, profesinių sąjungų atstovas nuogaustauja, kad „dabar kai norima LR Trišalę tarybą reformuoti kažkieno valia, iš karto darosi įtartina, nes žmonės turi laisvanoriškai ateiti dirbti, o ne kažkokio įstatymo priversti ar nukreipti į tą veiklą.“ Anot jo „aš pajutau norą įkurti ekonominę – socialinę tarybą kartu steigiant etatus, įdarbinant žmones, užsakant įvairiausių tyrimus – tik jie nustatys, ką priimti ir ko nepriimti, kas įgalus, o kas neįgalus tame darbe dalyvauti. Iš karto toks įtarimas kyla, kad tai jau nebe savanoriškas susitikimas ir diskutavimas.“

3.2.3. Galimas socialinių partnerių atstovavimas ESRT

TT narys nuo profesinių sąjungų laiko, kad ir TT užsiima ne vien darbo ir kapitalo klausimais – „reikėtų plačiau pažiūrėti į profsąjungų veiklą. Europoje profsąjungos seniai nesidomi vien tik darbo ir kapitalo santykiais. Iš tikrųjų profsąjungos, aš pati dalyvauju daugelyje renginių, esu vienos tarptautinės organizacijos narė, tikrai mes sprendžiame labai daug klausimų, bendražmogiškų dalykų, net ir klimato kaita ir daugybė kitų, todėl toks siauras požiūris į profsąjunginį judėjimą jau seniai atgyvenęs.“

TT narys, profesinių sąjungų atstovas skiria socialinį dialogą ir pilietinį dialogą. Socialinio dialogo šalys yra aprašytos LR Darbo kodekse, tai – profesinės sąjungos, darbdavių organizacijos ir Vyriausybė arba savivaldybės, žiūrint, kokiam lygmenyje tas dialogas vyksta. Pilietiniame dialoge dalyvauja pilietinės organizacijos (NVO). „Pilietinio dialogo institucijos pavyzdžiu galėtų būti Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, ten nėra Vyriausybės, o dalyvauja pilietinės organizacijos, darbdavių organizacijos ir profesinės sąjungos. Ir viena, ir kita institucija turi patariamąjį žodį, visi priimti sprendimai nėra galutiniai“.

Vienas iš TT neatstovaujamų profsąjungų atstovas labai aiškiai skiria TT ir ESRT. Pagal jį svarbu, kad LR Konstitucijos 50 straipsnyje teigiama, kad profesinės sąjungos gina darbuotojų ekonomines, socialines ir kitas teises. Profesinės sąjungos yra įpareigtos ginti - o jei toje ekonominėje socialinėje taryboje dalyvaus profesinės sąjungos, tai bus išsaugota. Mes turime vengti konfliktų. Konstitucinis teismas labai įdomiai pasisakė šituo klausimu. Pasirodo, Profesinių sąjungų įstatyme parašyta, kad jos gina narių interesus. Yra Konstitucinio teismo išvados, kad per kolektyvinį atstovavimą, pasirašant atitinkamas sutartis.“ Baiminamasi, kad ESRT nebus galima ginti interesų.

NVO atstovas laiko, kad šitame dialoge vis tiek turėtų atstovauti darbdaviai ir profsąjungos, tai tikrai, bet ne tik jie, nes išeinama už LR Trišalės tarybos kompetencijos ribų.

Kitas NVO atstovas siūlo išsaugoti TT ir kurti kitą tarybą, nes yra skirtingos veiklos sritys. „Mes, kaip NVO: dažnai yra socialinio būsto ar socialinės paramos efektyvumo klausimai, kuriuos neštis... Dažnai ministerijos su mumis nesikalba. Esame per vieni, per menki ir t. t., kad juos kažkaip iškomunikuoti, arba, kad būtume normali jėga, galinti su jais... Klausimas, ar galime tai padaryti per LR Trišalę tarybą. Man atrodo, kad LR Trišalė taryba turėtų stiprėti būtent darbo ir kapitalo klausimuose, kiek galima daugiau stiprėti. Ir čia, ar konfliktų, ar galios, ar pinigų klausimas – stiprėti ir augti, kad iš tiesų būtų užtikrinami interesai,

tuo tarpu daugeliu aspektų, man atrodo, socialinės paramos sistema irgi prisideda prie to, kad nėra dirbančių. Čia jau aspektai, kuriuos mes galime įnešti kaip visuomenininkai, taip pat mokslininkai ir t. t., taigi matau, kad mes turime klausimų, turime rūpesčių ir nėra struktūros, per kurią galėtume juos realizuoti. Man atrodo, kad per LR Trišalę tarybą tai daryti būtų neadekvatu vien dėl to darbo ir kapitalo, kam jūs esate pasišventę, ir labai gerai, norisi jus stiprinti tame.“

Vieno eksperto nuomone visuomenėje problemos persipynę. Yra profsąjungų ir darbdavių santykiai (darbo santykiai), bet yra grupės žmonių, kurie, tarkime, atstovauja moteris, pagyvenusius žmones, kurie jau nedirba, bet jie gali sakyti, mes esame diskriminuojami. „Jaunimo organizacijos sako – mes diskriminuojami, neišsileidžiami į darbo rinką. Jie nėra profsąjungų nariai, nedalyvauja darbe ir nėra atstovaujami profsąjungų. Kai žmogus nedirba, jis negali būti profsąjungos nariu. Taigi, darbo reikalai ir kiti reikalai šiuolaikinėje visuomenėje yra labai persipynę.“

Kitas ekspertas mato galimybę turėti ne vieną tarybą. „Aš įsivaizduoju, kad galimas ne tik ekonominės socialinės tarybos variantas, bet ir tik visuomeninė taryba. „Pavyzdžiui, LR Trišalė taryba pasilieka savo formate, o čia (į visuomenės tarybą) įeina vien visuomenės rinkti atstovai, visuomenės segmentas, kuris sprendžia kitus klausimus, klausimus už LR Trišalės tarybos ribų.“ Kita vertus, ekspertas pripažįsta, kad galima nieko neišradinėti, priimti ekonominių socialinių tarybų modelius, veikiančius Europoje ir padaryti taip, kaip yra – konsultacinė taryba su tam tikru mažu aparatu, bet atliekanti tas funkcijas – „labai džiaugiuosi, kad valdžioje jau tas suvokimas yra), be profsąjungų ir darbdavių segmentų, dar turėtų būti visuomeninis segmentas, o tada proporcijos jau gali būti įvairios – 1/3, 1/3, 1/3, ar, pavyzdžiui, pusė – visuomeninis segmentas, 1/4 profsąjungos, 1/4 darbdaviai (turiu omenyje ekonominę socialinę, ne trišalę, tarybą). Galimi įvairūs variantai, bet akivaizdu, kad tokios struktūros reikia.“

Vienas iš ekspertų laikosi kategoriškos nuomonės, kad taryba neturėtų būti juridinis asmuo – „tai yra tiesiog visuomeninė taryba su savo funkcijomis“.

TT narys nuo profesinių sąjungų siūlo neskubinti ESRT kūrimo – „kas mane verčia atidžiai pažvelgti į šitą situaciją, yra tai, kad Vyriausybė į savo programą įsirašo punktą įsteigti ekonominę socialinę tarybą. Čia man yra šiek tiek politizuotas noras.“ Teigiama, jog svarbiausia, kad tos tarybos balsą išgirstų valdžioje. „Vadinasi, mums pirmiausia reikia sugalvoti mechanizmą, kaip įpareigoti valdžią vykdyti savo pažadus, kaip laikytis atsakomybės. Ar jūs tai pavadinsite ekonomine, ar trišale taryba – jei jie nenori girdėti, ir negirdės. Pasiūlymas skamba taip: vietoj Vyriausybės atstovų paimti visuomenines organizacijas. Daugelis

visuomeninių organizacijų sukurtos tam, kad patenkintų kažkokių savo poreikius (mezgimo, siuvimo, šokio, dainavimo ir t. t.). Ar jie norės gilintis į įstatymus, dalyvauti, skirti savo laisvalaikį? Pavyzdžiui, LR Darbo kodekso pataisų pateikiama krūva. Reikia skaityti, diskutuoti, aiškintis, tam reikia ir tam tikro pasiruošimo.“

TT dalyvaujančios verslo organizacijos atstovas laiko, kad turėtų būti platesnis atstovavimas, „bet jūs, profsąjungos, nesugebate tarpusavyje susitarti, kad būtų išrinkti delegatai į LR Trišalę tarybą, kad atstovauti pilnumoje. Jūs tikrai tą galite padaryti, jei to norėtumėte.“

Darbdavių atstovas TT teigia, kad bent jau iš darbdavių pusės, atstovauti turėtų tie nariai ir dalyviai, kurie susitaria tarpusavyje. Tai nėra visiškai subjektyvūs kriterijai, pagal kuriuos jie atrenkami – yra ir organizacinė struktūra, atstovaujamojų dydis, atstovaujamo sričių mastas... Mūsų narių nuomone, atranka turi būti tos pusės, apie kurios narius mes kalbame, viduje.

Vienas iš ekspertų laiko, kad LR Trišalė taryba būtų išplėsta, įtraukiant naujus dalyvius – „jei pasiteisina – paliekame, nepasiteisina – nepaliekame – „gerai būtų brandinti tą visuomeninės tarybos idėją, kad mes po truputį pradėtume mokytis dirbti kitaip. Norėčiau tikėti, kad bus viena taryba, bet nežinau, ar spėsiu tokią pamatyti.“

Kitas ekspertas kelia klausimą, kad tik du tarybos 2 segmentai gali būti daugmaž aiškūs (profsąjungos ir darbdaviai), „kaip kristalizuoti tą vadinamąjį visuomeninį segmentą, kad būtų galima išvengti problemų, kurios dabar yra LR Trišalėje taryboje? Tai turėtų konsultacinė Vyriausybės, parlamento, prezidento, jei reikia, ir ministerijų, institucija, taip pat ir iškristalizavimas visuomenės, kaip labai svarbios valstybės dalies. Ji galėtų būti renkama delegavimo principu, gal netgi tokiu toli einančiu principu kaip visuotinis balsavimas per Seimo rinkimus, kai žmonės renka ne tik politinę valdžią, bet ir visuomeninio gyvenimo valdžią.“

Nuogaustaujama, kad sudarant ESRT būrų sunku atrinkti atstovus iš NVO. Tokios nuomonės laikosi į TT neįeinančių profesinių sąjungų atstovai. Svarsto, gal per savivaldybes, kuriose registruojamos NVO – „viešas pakvietimas savivaldos lygmenyje. Aš įsivaizduoju tokią viziją, kad buvo viešas suvažiavimas, visus kvietėme, delegavome savo atstovus (kažkokia kvota), išrinko kadencijai ir bus tas pats pakartota. Tai turėtų būti tokiu proporciniu būdu, kaip, ko gero, yra renkama visame pasaulyje.“

Kitas į TT neįeinantis profesinių sąjungų atstovas teigia, kad įtraukiant į ESRT organizacijų atstovus, reikia žiūrėti į organizacijų veiklos pasiekimus, į profesionalų turėjimą – „kalbėti visi norime, bet neturime dažnai ką pasakyti. Lieka tie profesionalai, kurie iš tikrųjų gali kažką pasakyti, spręsti.“ Teigiama, kad reikia išvengti tų klaidų, „kaip LR Trišalėje taryboje. Siekiu to dalyko, kad darbo santykių srityje, papuolant projektui Seime, turėtų būti

pritarimas, kaip formuojant biudžetą reikalingas Finansų komiteto pritarimas pateikiant biudžetą parlamentui. Turėtų būti, kad projektas net nepapultų Seimo nariams svarstyti be ekonominės socialinės tarybos, jei jis ten neišsvarstytas. Tai nėra Seimo galių aprobavimas, o būtinas patariamasis organas.“

Vienas iš ekspertų irgi kreipia dėmesį į tai, kad būtų vertinamas potencialių ESRT narių aktyvumas. Be to pagal jį svarbu ne projektų laimėjimų aktyvumas, o „jeigu jos yra tikrai aktyvios, jos rengia susirinkimus, posėdžiauja, rengia įstatymų pasiūlymus, dalyvauja viešojoje erdvėje. Jos turėtų atstovauti visuomenei, o ne tie, kas projektuose dalyvauja.“

Kitas ekspertas nurodo, kad atstovavimas turi būti šakinis (pagal NVO veiklos sritis). Turėtų būti deleguojami atstovai, o vyriausybė gali paskirti nebent tuo atveju, jeigu negebama deleguoti. „Svarbu, kad šansas būtų visiems, taigi, aš manau, kad galima būtų sugalvoti svorius. Į sunkiasvorių kategoriją priskirti tuos, kurie turi ir žmones, ir veiklą, ir projektus (pavyzdžiui, 1 mandatas iš 5), kiti, pavyzdžiui, 1 iš 10 ar pan. Bet jie turi pilnavertiškai funkcionuoti, jei jie, pagal demokratinį principą, turi tokį pat balsą.“

Nėra vieningos nuomonės **dėl ESRT organizacinės formos**, administracinio aprūpinimo ir finansavimo. Ekspertai linkę pasisakyti už didesnę tarybos aprūpinimą administraciniais ir finansiniais ištekliais, kad ji galėtų gerai atlikti savo funkcijas – „turi būti numatytos tam tikros lėšos, sekretoriatas ir visa kita“. TT dalyvaujančių organizacijų atstovai nurodo, kad dabar veikla daug nekainuoja, atstovai dirba visuomeniniais pagrindais, yra tik nedidelis sekretoriatas. NVO atstovai argumentuoja, kad nepakankamai gerai suformuotas sekretoriatas, neaprūpintas ištekliais, neturintis ekspertinių pajėgumų negali parengti dokumentų, ištirti problemas ir pateikti tarybos nariams. Todėl taryba gali būti neveiksminga, svarstyti neparengtus klausimus ir neduoti laukiamų rezultatų.

Apibendrinant galima teigti, kad naujų socialinių partnerių, įskaitant nevyriausybinės organizacijas, įtraukimo į nacionalinio lygmens socialinį dialogą galimybės ir poreikis yra pripažįstamas iš esmės visų socialinės partnerystės šalių atstovų ir ekspertų. Tačiau yra požiūrių skirtumai konkrečiai dėl ESRT steigimo ir būsimos veiklos.

1. Vertinant ESRT kūrimo galimybes ateityje, organizacijų atstovų priešpriešos nėra. Požiūriai daugiau išsiskiria naujos tarybos santykio su Trišale taryba klausimu. Pastarosios nariai skeptiškai vertina ESRT poreikį. Kritikuoja kitas organizacijas neaktyvumu ir mato pavojų, kad tai kas buvo pasiekta TT veikla, gali būti prarasta.

2. Įvairių organizacijų atstovų ir ekspertų požiūris į konkrečius ESRT formavimo ir jos statuso klausimus nėra susiformavęs. Pastebimas nuomonių fragmentiškumas, apmastytos sistemos iki jos detalių nebuvimas. Tai suprantama, nes diskusijų šiuo klausimu stinga ir galimybių aptarti ESRT formavimo detales iki šiol stigo.

3. Pastebimas didelis suinteresuotumas socialinių partnerių atstovavimu ESRT ir gana platus tam tikrų bendresnių principų pripažinimas. Išreiškiamas noras, kad organizacijų atstovavimas taryboje būtų teisingas, tikimasi, kad taryba turės dideles galias, norima, kad narių veikla būtų skaidri, kad būtų galimybė visuomenei kontroliuoti narius, kad būtų jų rotacija ir galimybės atšaukti pasitikėjimo nepateisinusius narius.

4. Socialinių partnerių organizacijų atstovai neteikia labai konkrečių ESRT kūrimo būdų, labai nedetalizuoja atstovavimo ir atrankos, nes į tokią tarybą dažniau žvelgiama ne tiek kaip patariamąją, didele dalimi ekspertinę, bet galių ir įtakos įtvirtinimo instituciją.

4. Pasiūlymai dėl optimalios socialinio dialogo institucinės formos bei socialinių partnerių kiekybinių ir kokybinių atstovavimo ir atrankos kriterijų

Šiame skyriuje suformuluotos rekomendacijos, remiantis medžiaga apie ESRT veiklą užsienio šalyse ir Lietuvos socialinio dialogo dalyvių bei ekspertų išreikštas nuomones, kurios buvo pristatytos ankstesniuose skyriuose.

Optimali socialinio dialogo institucinė forma bei socialinių partnerių kiekybiniai ir kokybiniai atstovavimo bei atrankos kriterijai priklauso nuo galimos socialinio dialogo vizijos. Todėl šį skyrį pradėdame nuo tokios vizijos, o paskui, remiantis ja, bandome pasiūlyti institucinę formą ir atstovavimo bei atrankos kriterijus.

4.1. Socialinio dialogo vizija

Socialinio dialogo tikslas – sustiprinti demokratinį šalies valdymą, įtakojant viešosios politikos sprendimus valstybės institucijų konsultacijų su skirtingus interesus turinčiomis organizuotomis visuomenės grupėmis keliu. Organizuotos visuomenės patirtis ir žinios yra būtina efektyvių viešosios politikos sprendimų sąlyga. Tai suponuoja patariamąją socialinio dialogo institucijų funkciją.

Patariamąsias socialinio dialogo institucijų funkcijas realizavimas gali turėti labai įvairias formas – nuo valdžios institucijų išipareigojimo nepriimti sprendimo, kol socialiniai partneriai jo projektui nepritarė ir nuo įstatymų iniciatyvos teisės, iki neipareigojančio jų nuomonės išklausymo. Atsižvelgiant į temų, kurias tenka svarstyti sudėtingumą ir interesų įvairovę, reikėtų diegti kompromiso paieškos kultūrą socialiniame dialoge.

Socialinio dialogo partneriais laikytinos organizacijos, kurios bendradarbiauja tarpusavyje siekdamas poveikio valdžios institucijoms daromiems sprendimams, tačiau pačios valdžios institucijos nelaikytinos socialiniu partneriu. Jos yra politinių partnerių (politinių partijų) sukurtos institucijos. Taip suprantamas socialinis dialogas išlaisvina socialinius partnerius nuo nepagrįstų ambicijų dubliuoti viešosios politikos sprendimus siekiant tiesioginės interesų grupės naudos, bet atveria galimybes ir kartu uždeda atsakomybę tarpusavyje derinti interesus, juos matyti iš visos visuomenės raidos perspektyvos.

Taip suprantama socialinė partnerystė ir socialinio dialogo tikslas reikalauja atitinkamos dialogo šalių narystės. Narystė socialiniame dialoge negalima siekti ir pasiekti konkrečios tiesioginės naudos interesų grupei, bet tos grupės interesų derinimo su kitų visuomenės grupių interesais ir visai visuomenei reikšmingų problemų sprendimu. Sėkmingai sprendžiant tokias problemas yra palankiai įtakojama ir konkrečios interesų grupės padėtis. Kartu taip suprantama socialinė partnerystė organizuotų interesų grupių atstovams kelia ir ekspertinės patirties bei

žinių reikalavimus, o formaliai dialogo narystei atveria duris ne tik organizuotoms interesų grupėms, bet ir visuomenės reikalų ekspertams, kurių nešališkumas vertingas siekiant socialinio dialogo tikslų. Tuo tarpu valdžios atstovų dalyvavimas gali būti nebent stebėtojo teisėmis. Bet kuriuo atveju, socialinio dialogo rezultatas kaip jame dalyvaujančiųjų nuomonė yra skiriama valdžios institucijoms.

Socialinio dialogo tikslas siekiamas veikiant nacionaliniu ir šakiniu bei vietiniu lygmeniu. Tai reiškia, kad skiriamos nacionalinio ir lokalinio lygmens dialogo temos. Nacionaliniame lygmenyje neįmanoma aprėpti visų, net ir labai aštrių atskiroms visuomenės grupėms problemų. Jame sprendžiamos aukščiausio lygmens viešosios politikos temos, o ne einamieji, kasdieninio tvarkymo reikalaujantys klausimai. Vaisingas socialinis dialogas galimas tik esant išplėtotai vietinio ir šakinio (pagal visuomenės gyvenimo sritis) organizuotos visuomenės bendradarbiavimo su valstybės valdymo institucijomis tinklui, kuris aprėpia visas visuomenei ar jos atskiroms grupėms reikšmingas temas.

Vadovaujantis subsidarumo principu į nacionalinį socialinio dialogo lygmenį iškeliami klausimai, kurie negali būti išspręsti lokaliniam lygmenyje. Todėl narystė socialiniame dialoge yra svarbi abiejuose lygmenyse, o konkretaus klausimo sprendimui ji gali būti reikšmingesnė ir vietiniame lygmenyje.

Apibendrinant, socialiniam dialogui palaikyti būtina patariamoji centrinei šalies valdžiai institucija, kurioje tarpusavyje bendradarbiauja nacionaliniu lygmeniu veikiančių organizacijų atstovai, turintys ekspertinę patirtį ir iš visos visuomenės raidos perspektyvos sprendžiantys klausimus, kurie negali būti išspręsti lokaliniam lygmenyje.

4.2. Socialinio dialogo institucinė forma

Dabartinė Lietuvos Trišalė taryba (TT) yra tik viena iš nacionalinio lygmens socialinio dialogo formų, kuria tikslinga išplėsti aprėpiant visuomenei reikšmingas temas už darbo santykių ribų, o atstovavimo požiūriu įtraukiant ir kitus organizuotos visuomenės atstovus. (Dabar nėra teisinio pagrindo NVO įtraukti į TT, nes LR Darbo kodekso 45 str., reguliuojantis LR Trišalės tarybos statusą teigia, jog LR Trišalė taryba yra darbdavių, darbuotojų ir Vyriausybės atstovų institucija. TT komisijos ir komitetai net ir apimdami kitas (ne darbo santykių) sritis nesudaro teisinių prielaidų tų klausimų sprendimui, bet tėra tik platforma diskusijoms, į kurias kviečiami ir NVO atstovai. Du klasikiniai socialiniai partneriai atstovauja darbą ir kapitalą, bet negali atstovauti visų kitų grupių. Tuo tarpu kitų visuomenės sluoksnių ir grupių, turinčių kitus, ne tik darbo ir kapitalo interesus, socialinis dialogas irgi reikalingas).

Gali būti du nacionalinio dialogo išplėtimo keliai.

Pirma, transformuoti TT į ESRT.

Antra, kurti papildomą ESRT, kuri aprėptų tai, kas yra už TT kompetencijos (darbo santykių) ribų.

Bet kuriuo atveju socialiniame dialoge būtina išsaugoti darbo santykių branduolį, nes didžiosios visuomenės dalies interesai yra darbo srityje ir daug darbo temų yra nacionalinio lygmens (Lietuva yra ratifikavusi 141 TDO konvenciją dėl trišalių konsultacijų ir ji nėra praradusi aktualumo).

Todėl transformuojant TT į ESRT reikia išsaugoti darbo politikos temos reikšmę socialiniame dialoge. Iš kitos pusės, TT ir ESRT koegzistavimas yra problemiškas dėl neišvengiamo temų persidengimo. Įvairūs visuomenei reikšmingi klausimai (pvz., lyčių lygybės, neigaliųjų integracijos, žmogaus teisių ar kultūros plėtros ir kt.) dažnai turi ir darbo santykių aspektą. Kartu ir darbo politikos klausimai susiję su kitomis visai visuomenei reikšmingomis temomis (rinkų reguliavimas, gamtosauga, skurdo ir socialinės atskirties įveikimas ir kt.). Todėl atsižvelgiant į aktualių klausimų sprendimų tarpusavio priklausomybę, vienos ESRT su stipria darbo politikos šerdimi egzistavimas būtų pranašumas.

Nacionalinio lygmens socialiniam dialogui reikalingas teisinis statusas - ESRT įstatymas, kuris suteiktų teisinį pagrindą ir įgaliojimus veikti. Į naujos tarybos veiklos erdvę įtraukus darbo santykius, reikėtų pakoreguoti LR Darbo kodekso nuostatas dėl LR Trišalės tarybos.

ESRT neturėtų būti juridiniu asmeniu, nes tokiu atveju ji taptų valstybine įstaiga arba joje atstovaujamų organizacijų nevyriausybine organizacija. Tai būtų nesuderinama su tarybos narių atstovavimu organizacijoms, jų delegavimu bei rotacijos galimybėm.

ESRT neturint juridinio asmens statuso, jos narių veiklai reikalingas administracinis aprūpinimas, taip pat ir išlaidų, susijusių su naryste padengimas galimas per atitinkamą įstaigą – ESRT sekretoriata arba administraciją.

Socialinės tarybos administraciniam aptarnavimui reikalingas sekretoriatas finansinių reikalų tvarkymui turi būti arba juridiniu asmeniu, arba kito juridinio asmens padaliniu (pvz., Vyriausybės kanceliarijos arba SADM). Sekretoriatas gali būti biudžetinė įstaiga arba asociacija, arba viešoji įstaiga, jeigu jos steigėjais sutiktų būti socialiniame dialoge dalyvaujančios organizacijos.

ESRT sekretoriatas administraciniu, analitiniu ir finansiniu požiūriu turi būti pajėgus užtikrinti tarybos efektyvų veikimą. Būtina derinti visuomeninį (savanorystės pagrindu grįstą) narių darbą su pakankamu diskusijoms ir sprendimams reikalingo paruošiamojo darbo

finansavimu. Tarybos nariams gali būti mokama tik už ekspertinį darbą, kurį įpareigoja atlikti pati ESRT ir kuris yra būtinas sprendimų parengimui.

Nesant surinktos ir apdorotos reikiamos informacijos diskusijos tinkamai neparengiamos, todėl socialiniam dialogui neskiriant adekvačių išteklių, jis nusilpsta ir praranda prasmę.

ESRT sekretoriato išteklių negalima naudoti taryboje atstovaujamų organizacijų, jų interesų reikmėms. Kita vertus, tarybos nariai papildomai gali naudotis savo atstovaujamų organizacijų ištekliais savo veiklos taryboje užtikrinimui.

Apibendrinanti, tikslinga esamą Trišalę tarybą pakeisti į ESRT, kuri būtų stipriai orientuota į darbo politiką, tačiau kartu apimtų ir kitas ekonominio ir visuomeninio gyvenimo sritis. ESRT turėtų būti įtvirtinta įstatymu, tačiau juridinio asmens statusą turėtų (arba būtų juridinio asmens padaliniu) tik jos sekretoriatas (administracija).

4.3. Socialinių partnerių atstovavimo kriterijai

Pagal daugumos, ypač nedidelių šalių, patirtį, rekomenduojama Lietuvoje turėti ESRT, kuri sudarytų apie 30 narių.

Atsižvelgiant į Lietuvos visuomenės organizavimosi būklę, ESRT turėtų dalyvauti keturių grupių atstovai:

- 1) darbdavių ir verslo organizacijų,
- 2) darbuotojų organizacijų ir profesinių asociacijų;
- 3) nevyriausybinė organizacijų;
- 4) nepriklausomi ekonomikos bei socialinių reikalų ekspertai (mokslininkai).

Atstovavimo minėtoms grupėms skaičius turėtų būti vienodas, t.y. po 8 asmenis iš kiekvienos grupės, todėl konkretus narių skaičius galėtų būti 32.

Keturių grupių atstovavimui ESRT reikalingi kiek skirtingi atrankos kriterijai, kadangi grupių organizacijų veiklos pobūdis skirtingas.

Rekomenduojama darbdavių ir verslo organizacijų atstovavimui taikyti ūkio šakų principą, t.y. ESRT atstovus turėtų darbdavių ir verslo organizacijos, vienijančios atskirų ūkio šakų darbdavius ir verslininkus. Organizacijos, kurios vienija ne vienos ūkio šakos darbdavius ir verslininkus, atstovavimui ESRT turėtų pasirinkti ir deklaruoti vieną iš ūkio šakų, kuriose jos veikia. Kadangi ūkio šakų yra daugiau negu rekomenduojamas atstovų skaičius, ūkio šakų atrankai reikėtų taikyti šakos svarbos šalies ūkiui kriterijų, o šios svarbos objektyviai išmatuojamas rodiklis yra naujai sukurta (arba BVP).

Pagal šį rodiklį reikėtų pripažinti tokias ūkio šakas:

1. Žemės ūkis, medžioklė ir miškininkystė;
2. Apdirbamoji gamyba;
3. Elektros, dujų ir vandens tiekimas;
4. Statyba;
5. Didmeninė ir mažmeninė prekyba;
6. Transportas, sandėliavimas ir ryšiai;
7. Finansinis tarpininkavimas;
8. Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla¹⁹

Darbuotojų organizacijų ir profesinių asociacijų atstovavimui taip pat rekomenduojama taikyti ūkio šakų principą, t.y. ESRT atstovus turėtų darbuotojų organizacijos ir profesinės organizacijos, vienijančios atskirų ūkio šakų darbuotojus. Organizacijos, kurios vienija ne vienos ūkio šakos darbuotojus, atstovavimui ESRT irgi turėtų pasirinkti ir deklaruoti vieną iš ūkio šakų, kuriose jos veikia. Kadangi ūkio šakų yra daugiau negu rekomenduojamas atstovų skaičius, ūkio šakų atrankai šiuo atveju reikėtų taikyti šakoje dirbančių samdomų darbuotojų skaičių. Būtų atrinktos 8 ūkio šakos, kuriose dirba daugiausia samdomų darbuotojų. Pagal šį rodiklį reikėtų pripažinti tokias ūkio šakas:

1. Apdirbamoji gamyba
2. Statyba
3. Didmeninė ir mažmeninė prekyba
4. Transportas, sandėliavimas ir ryšiai
5. Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla
6. Viešasis valdymas ir gynyba; privalomasis socialinis draudimas
7. Švietimas
8. Sveikatos priežiūra ir socialinis darbas²⁰

Nevyriausybinių organizacijų (NVO) atstovavimui rekomenduojama taikyti veiklos srities principą. Kadangi NVO veiklos sričių taip pat yra daugiau nei numatoma atstovų ESRT, reikia kriterijaus, pagal kurį būtų atrinktos reprezentuojamos veiklos sritys. Remiantis tyrimais yra nustatytos veiklos sritys, kuriose yra daugiausia NVO ir kuriose dalyvauja gyventojų.²¹ Remiantis tais dviem rodikliais rekomenduojama pasirinkti 8 veiklos sritis, kuriose veikiančios organizacijos turėtų po vieną atstovą ESRT. Kaip ir darbdavių bei darbuotojų organizacijų

¹⁹ <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

²⁰ <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

²¹ Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programos Nevyriausybinių organizacijų (NVO) subsidijų schemos Galimybių studija. Finansų ministerija ir Socialinės ir ekonominės plėtros centras. NVO subsidijų schemos galimybių studijos rengimas finansuotas Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programos lėšomis. 12 ir 14 psl.

atstovavimo atvejais, to NVO, kurios veikia ne vienoje srityje, turėtų pasirinkti ir deklaruoti vieną iš išvardintų sričių:

1. Kultūros ir švietimo;
2. Socialinės pagalbos;
3. Sveikatos ir sporto;
4. Aplinkosauga ir vartotojų teisių apsauga;
5. Bendruomenės veikla;
6. Žmogaus teisių gynimas ir demokratijos plėtra;
7. Jaunimo organizacijos;
8. Moterų organizacijos.²²

Apibendrintai, 24 ESRT nariai galėtų būti atrinkti iš darbdavių ir verslo organizacijų, darbuotojų organizacijų ir profesinių asociacijų bei nevyriausybinų organizacijų, kurios veikia 4.3-1 lentelėje išvardintose srityse.

4.3-1 lentelė. Socialinio dialogo organizacijos pagal veiklos sritis

	Darbdavių ir verslo	Darbuotojų	NVO
1.	Žemės ūkis, medžioklė ir miškininkystė	Apdirbamoji gamyba	Kultūros ir švietimo
2.	Apdirbamoji gamyba	Statyba	Socialinės pagalbos
3.	Elektros, dujų ir vandens tiekimas	Didmeninė ir mažmeninė prekyba	Sveikatos ir sporto
4.	Statyba	Transportas, sandėliavimas ir ryšiai	Aplinkosauga ir vartotojų teisių apsauga
5.	Didmeninė ir mažmeninė prekyba;	Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	Bendruomenės veikla
6.	Transportas, sandėliavimas ir ryšiai	Viešasis valdymas ir gynyba; privalomasis socialinis draudimas	Žmogaus teisių gynimas ir demokratijos plėtra
7.	Finansinis tarpininkavimas	Švietimas	Jaunimo organizacijos
8.	Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	Sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	Moterų organizacijos

Ketvirtosios ESRT grupės - nepriklausomų ekonomikos bei socialinių reikalų ekspertų (mokslininkų) – institucinė priklausomybė nėra svarbi, nes jų vaidmuo yra ne atstovauti organizacijas, bet teikti ekspertinius vertinimus apie svarstomus klausimus ir teikiamas

²² Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programos Nevyriausybinų organizacijų (NVO) subsidijų schemos Galimybių studija. Finansų ministerija ir Socialinės ir ekonominės plėtros centras. NVO subsidijų schemos galimybių studijos rengimas finansuotas Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programos lėšomis. 12 ir 14 psl.

rekomendacijas valdžios institucijoms. Todėl ekspertai turėtų būti atrinkti atsižvelgiant į jų išsilavinimą ir patirtį šalies ekonominių bei socialinių problemų ir raidos prioritetų požiūriu.²³ Jų atrankai naudotini kriterijai pateikti 4.4 skyriuje.

Rekomenduojama, kad iš kiekvienos, 4.3-1 lentelėje išvardintos, srities būtų atrinkta po vieną organizaciją. Organizacijoms keliami tokie būtini kokybiniai kriterijai, t.y. į ESRT gali būti priimti tik tų organizacijų atstovai, kurios tenkina visus keturis 4.3-2 lentelėje išvardintus kokybinius kriterijus.

4.3-2 lentelė. Organizacijoms keliami būtini kokybiniai kriterijai

1.	Organizacijos veikla nacionaliniame lygmenyje (turi būti „skėtinė“ organizacija, teritoriniu arba šakiniu principu vienijanti pirmines organizacijas);
2.	Nepertraukiama organizacijos veiklos istorija (dokumentais pagrindžiamos veiklos per pastaruosius 5 metus);
3.	Organizacijos veiklos skaidrumas ir vidinė demokratija (viešai skelbiama informacija apie narių skaičių, valdymo organų formavimą, atskaitomybę nariams bei visuomenei, pajamas ir išlaidas);
4.	Organizacijos veiklos tarptautiškumas (tenkina bent vieną iš kriterijų: narystė tarptautinėse organizacijose, dalyvavimas tarptautiniuose projektuose arba tarptautinių renginių organizavimas).

Konkrečių organizacijų atrankai iš tų, kurios atitinka minėtus kokybinius kriterijus, naudotini ir kiekybiniai rodikliai. Jie pateikiami 4.3-3 lentelėje.

²³ Pvz., šiame etape vertinant kandidatus šalies ekonominių bei socialinių problemų ir raidos prioritetų požiūriu gali reikšti, kad ekspertai turi kompetencijas srityje, susijusioje su Nacionalinė reformų darbotvarkėje numatytais išspręsti problemomis ir raidos kryptimis: kliūčių ekonomikos augimui šalinimas, pažangus ekonomikos augimas, tvarus ekonomikos augimas, integracinis ekonomikos augimas.
http://www.ukmin.lt/lt/strategija/2020Europa/NRP_LT.pdf

4.3-3 lentelė. Organizacijų atrankos kiekybiniai rodikliai

Kriterijus	Kiekybinė išraiška	Kiekybiniai rodikliai	Rodiklių apskaičiavimo tvarka
1. Organizacijos veikla nacionaliniame lygmenyje	Sutampa su 1.1 rodiklio reikšme	1.1.Narių juridinių asmenų skaičius	Procentais nuo daugiausia narių turinčios organizacijos
2.Organizacijos žmogiškieji ištekliai	Paprastas aritmetinis 2.1 ir 2.2 rodiklių vidurkis	2.1.Samdomų darbuotojų skaičius	Procentais nuo daugiausia darbuotojų turinčios organizacijos
		2.2.Savanorių skaičius	Procentais nuo daugiausia savanorių turinčios organizacijos
3.Organizacijos finansiniai ištekliai	Paprastas aritmetinis 3.1, 3.2 ir 3.3 rodiklių vidurkis	3.1.Pajamos iš nario mokesčio	Procentais nuo daugiausia nario mokesčių surenkančios organizacijos
		3.2.Pajamos iš labdaros, paramos, aukų	Procentais nuo daugiausia labdaros, paramos, aukų surenkančios organizacijos
		3.3.Pajamos iš suteiktų paslaugų ir projektų Lietuvoje	Procentais nuo daugiausia pajamų iš suteiktų paslaugų ir projektų gaunančios organizacijos
4.Organizacijos veiklos tarptautiškumas	Paprastas aritmetinis 4.1, 4.2, 4.3 ir 4.4 rodiklių vidurkis	4.1.Narystė tarptautinėse organizacijose	Procentais nuo daugiausia narystės atvejų turinčios organizacijos
		4.2.Atstovai tarptautinių organizacijų valdymo organuose	Procentais nuo daugiausia atstovų turinčios organizacijos
		4.3.Pajamos iš tarptautinių projektų	Procentais nuo daugiausia pajamų iš tarptautinių projektų gaunančios organizacijos
		4.4.Organizuotų tarptautinių renginių skaičius per pastaruosius 5 metus	Procentais nuo daugiausia tarptautinių renginių suorganizavusios organizacijos

Naudojant organizacijų atrankos kiekybinius rodiklius būtų apskaičiuojamas kiekvienos organizacijos, tenkinančios kokybinius kriterijus indeksas. Indeksas būtų skaičiuojamas kaip paprastas aritmetinis vidurkis iš keturių 4.3-3 lentelėje nurodytų kriterijų (veikla nacionaliniame lygmenyje, žmogiškieji ištekliai, finansiniai ištekliai, veiklos tarptautiškumas) kiekybinių reikšmių. O pastarosios, savo ruožtu, būtų apskaičiuotos kaip paprastas svertinis vidurkis iš kiekvieno kriterijaus kiekybinių rodiklių reikšmių.

4.4. Socialinių partnerių atstovų ir ekspertų atrankos kriterijai

Atrinkus organizacijas, kurios galėtų deleguoti į ESRT pirmosios, antrosios ir trečiosios grupės atstovus (ne nepriklausomus ekspertus), reikia pastarųjų atrankos kriterijų. Kadangi ESRT būtų patariamoji institucija, todėl svarbu, kad net ir organizacijų atstovai turėtų ekspertinę patirtį savo organizacijos veiklos srityje. Rekomenduojama taikyti tokius ESRT narių - organizacijų atstovų atrankos kriterijus:

1. Pareigos organizacijoje;
2. Narystės organizacijoje trukmė;
3. Bendrosios ir dalykinės kompetencijos (formalus išsilavinimas);
4. Dalykinės kompetencijos (veiklos reprezentuojamoje srityje patirtis);
5. Žinomumas visuomenėje ir reputacija.

Prioritetas būtų teikiamas tiems vienodą balų skaičių pagal kiekybinių kriterijų rodiklius (žr. 4.4-3 lentelę) surinkusių organizacijų atstovams, kurie turi pranašumą pagal didesnę skaičių aukščiau išvardintų 5 atstovų atrankos kriterijų.

Ketvirtosios ESRT grupės - nepriklausomų ekonomikos bei socialinių reikalų ekspertų (mokslininkų) – institucinė priklausomybė nėra svarbi, nes jų vaidmuo yra ne atstovauti organizacijas, bet teikti ekspertinius vertinimus apie svarstomus klausimus ir teikiamas rekomendacijas valdžios institucijoms. Todėl ekspertai turėtų būti atrinkti atsižvelgiant į jų išsilavinimą ir patirtį šalies ekonominių bei socialinių problemų ir raidos prioritetų požiūriu.²⁴

Taigi, rekomenduojama taikyti tokius ekspertų atrankos kriterijus:

1. Akademinės veiklos aktualumas šalies ekonominių bei socialinių problemų ir raidos prioritetų požiūriu;
2. Mokslinis laipsnis ir akademinės pareigos;
3. Žinomumas visuomenėje ir reputacija.

Ne daugiau kaip po du kandidatus į ekspertus galėtų teikti visi šalies universitetai ir mokslinio tyrimo institutai.

²⁴ Pvz., šiame etape vertinant kandidatus šalies ekonominių bei socialinių problemų ir raidos prioritetų požiūriu gali reikšti, kad ekspertai turi kompetencijas srityje, susijusioje su Nacionalinė reformų darbotvarkėje numatytais išspręsti problemomis ir raidos kryptimis: kliūčių ekonomikos augimui šalinimas, pažangus ekonomikos augimas, tvarus ekonomikos augimas, integracinis ekonomikos augimas.
http://www.ukmin.lt/lt/strategija/2020Europa/NRP_LT.pdf

4.5. ESRT formavimo procesas

RSRT formavimo procesas turėtų būti kuo demokratiškesnis, t.y. socialinių partnerių organizacijoms turi būti suteikta galimybė patiems atrinkti ir deleguoti kandidatus į ESRT. Tačiau, kita vertus, dėl nepakankamos tokių organizacijų konsolidacijos (nėra ištisas socialinės partnerystės sritis apimančių skėtinių organizacijų) yra pavojus, jog organizacijos savarankiškai nesutars dėl kandidatų į ESRT narius deleguojančių organizacijų, o juo labiau konkrečių kandidatų. Todėl tikslinga turėti mišrią ESRT formavimo tvarką. Pagal ją procesas pradedamas savarankiška organizacijų veikla tarpusavyje susitariant ir atrenkant kandidatus, tačiau, jeigu tai sklandžiai nevyksta, Vyriausybė įsikiša sukurdamą Kandidatų į ESRT narius atrankos komisiją ir ji organizuoja atranką pagal 4.4.3 ir 4.4.4 skyriuose aprašytus kriterijus. Pagrindiniai ESRT formavimo etapai pateikti 4.4-1 lentelėje.

4.4-1 lentelė. ESRT formavimo procesas

	Pagrindiniai etapai	Pastabos
1.	ESRT formavimo ir veiklos administraciniam aprūpinimui Vyriausybė įsteigia ESRT sekretoriata	
2.	ESRT sekretoriatas viešai skelbia kvietimą socialiniams partneriams ir mokslo įstaigoms siūlyti narius į ESRT	
3.	Darbdavių ir verslo, darbuotojų bei nevyriausybinės organizacijos organizuoja atstovo rinkimus kiekvienoje iš aštuonių 4.3-1 lentelėje išvardintų veiklos sričių ir išrinktieji atstovai deleguojami kandidatais į ESRT	Organizacijos, kurių atstovai siūlomi kandidatais turi atitikti 4.3-2 lentelėje nurodytus kokybinius kriterijus
4.	Šalies mokslo įstaigos deleguoja kandidatus į ESRT ekspertus	Ne daugiau kaip po 2 nuo vienos mokslo įstaigos
5.	Vyriausybės komisija atranka ESRT narius ekspertus iš mokslo įstaigų deleguotų kandidatų, vadovaudamasi 4.4 skyriuje pateiktais ekspertų atrankos kriterijais.	
6.	Jeigu yra veiklos sričių, kuriose organizacijos nesutaria ir nepasiūlo vienintelio kandidato į ESRT narius, ESRT sekretoriatas prašo teikti kandidatus nuo atskirų organizacijų, kurios atitinka 4.3-2 lentelėje nurodytus kokybinius kriterijus ir užpildyti Sekretoriato anketas, kuriose būtų pateikta informacija organizacijų atrankos kiekybinių rodiklių apskaičiavimui	Anketos sudaromos 4.3-3 lentelės pagrindu, prie užpildomų anketų organizacijos prideda jose nurodytą informaciją patvirtinančius dokumentus
7.	Vyriausybės sudaryta komisija 5 punkte nurodytų rodiklių pagrindu atranka po organizaciją kiekvienoje veiklos srityje, kurioje nebuvo išrinktas kandidatas pačių organizacijų sutarimu (žr. 3 punktą)	
8.	Kiekviena vyriausybės komisijos atrinkta organizacija teikia po du kandidatus į ESRT narius	
9.	Vyriausybės komisija atranka ESRT narius iš pateiktų kandidatų, vadovaudamasi 4.4 skyriuje pateiktais atstovų atrankos kriterijais.	
10.	Seimas nutarimu tvirtina ESRT sudėtį iš Vyriausybės komisija atrinktų asmenų (žr. 5 ir 9 punktus)	

Dalyvavimo ESRT trukmė galėtų būti apribota viena 4 metų kadencija. Tokio laikotarpio turėtų užtekti nariui spėti pateikti savo pasiūlymus. Kita vertus, ir po kadencijos, buvęs narys gali prisidėti prie ESRT veiklos teikdamas konsultacijas jį pakeitusiam nariui. Iš kitos, pusės, ESRT narių kaita sudaro galimybes remtis platesnių organizacijų atstovų ir ekspertų sluoksniu.

Kad būtų išsaugotas ESRT veiklos tęstinumas, nariai turėtų būti keičiami dalimis (kas du metus atnaujinama pusė narių). Atrenkant naujus narius, būtų taikoma aukščiau aprašyta atrankos procedūra, ją taikant tik tose socialinių partnerių organizacijų veiklos srityse, kurių atstovai yra keičiami.

Organizacijos turi turėti teisę vieną kartą per metus atšaukti savo atstovą iš ESRT, jeigu jo veikla laikoma nepatenkinama. Rekomenduojama numatyti kiekvieno ESRT nario metinę ataskaitą apie savo veiklą, kuri skelbiama viešai.

Priedai

1 priedas. Ekonominių ir socialinių tarybų užsienio šalyse nariai

Airija Nacionalinė Ekonominė ir Socialinė Taryba (1973)

Vyriausybės Departamentai (ministerijos) (4):

Department of Finance

Department of Enterprise, Trade and Innovation

Department of Education and Skills

Department of Environment, Heritage and Local Government

Verslo ir darbdavių organizacijos (4)

Profesinės sąjungos (4)

Žemdirbių ir žemės ūkio organizacijos (4)

Bendruomeninės ir visuomeninės organizacijos (4)

Aplinkosaugos organizacijos (4)

Nepriklausomi ekspertai (8)

Suomija Ekonominė Taryba (1950)

11-21 narys.

Minister of Education and Science

Minister of Economic Affairs

Minister of Labour

Minister of the Environment

Minister of the Interior

Minister of Defence

Minister of Public Administration and Local Government

Association of Finnish Local and Regional Authorities

Confederation of Unions for Professional and Managerial Staff in Finland

Federation of Finnish Enterprises

Bank of Finland

Central Organisation of Finnish Trade Unions

Central Union of Agricultural Producers and Forest Owners

Finnish Confederation of Salaried Employees

Central Chamber of Commerce of Finland

Confederation of Finnish Industries

Lenkija Trišalė Socialinių ir Ekonominių Reikalų Komisija (1994)

Ministry of Labour and Social Policy

Ministry of Economic Affairs

Ministry of Treasury

Ministry of Finances

Ministry of Transport and Construction

Ministry of Health

Ministry of National Education

Ministry of Regional Development

Independent Self-Governed Trade Union “Solidarność”

All-Polish Trade Union Alliance

Trade Union Forum

Polish Employers’ Confederation

Polish Confederation of Private Employers

Polish Artisan Association

Business Centre Club – Employers’ Union

Patariamasis balsas:

Central Statistical Office

National Bank of Poland

Common Commission of Government and Territorial Self-Government

National Co-operative Council

Association for Non-governmental Initiatives Forum

Consumers Federation

All-Polish Unemployed Organisation Alliance

Estija Estijos Ekonominė ir Socialinė Taryba (1999)

Darbuotojų organizacijos (6)

Darbdavių organizacijos (6)

Vyriausybė (6)

Nepriklausomi ekspertai (įeina mokslininkai) (5)

Danija Danijos Ekonominės Tarybos: Ekonominė Taryba (1962);

26 nariai (profesinės sąjungos, darbdaviai, Centrinis Bankas, Vyriausybė ir nepriklausomi ekspertai):

Ministry of Economic and Business Affairs

Ministry of Finance

The National Association of Local Authorities in Denmark

The National Bank of Denmark

The Confederation of Danish Employers

The Danish Construction Association

The Danish Confederation of Trade Unions

The Danish Confederation of Professional Associations

Confederation of Danish Industry

The Danish Federation of Small and Medium-Sized Enterprises

The Danish Agricultural Council

The Danish Chamber of Commerce

The Danish Consumer Council

The Danish Bankers Association

Confederation of Professionals in Denmark

Economic Council of the Labour Movement

Academic experts (nepriklausomi ekonomikos ekspertai)

Danija Danijos Aplinkosaugos Ekonominė Taryba (2007)

24 nariai (profesinės sąjungos, darbdaviai, Vyriausybė, NVO ir nepriklausomi ekspertai):

Ministry of Economic and Business Affairs

Ministry of Finance

Ministry of climate and energy

Ministry of the environment

Ministry of Food, Agriculture and Fisheries

Local Government Denmark

The Danish Society for Nature Conservation

The Danish Outdoor Council

World Wide Fund for Nature

Waste Denmark / Danish Energy Association / Danish District Heating Association / Danish

Water and Waste Water Association / Renosam/

LO / CO-industri / The Economic Council of the Labour Movement

The Danish Agriculture & Food Council

DI - Confederation of Danish Industry

The Danish Chamber of Commerce

The Danish Consumer Council

Academic experts (nepriklausomi ekonomikos ekspertai)

Graikija Graikijos Ekonominė ir Socialinė Taryba (1994)

60 narių.

Hellenic Federation of Enterprises (4)

Hellenic Confederation of Professionals, Craftsmen and Merchants (4)

National Confederation of Hellenic Commerce (4)

Association of Greek Tourism Enterprises (4)

Union of the Hellenic Bank Association

Union of the Greek Shipowners

Association of Greek Contracting Companies

Hellenic Federation of Building Contractors and Developers

Greek General Confederation of Labour (14)

Supreme Administration of Greek Civil Servants Trade Unions (6)

Panhellenic Confederation of Unions of Agricultural Cooperatives (4)

General Confederation of Greek Agrarian Associations (2)

Lawyers Coordinating Committee

Greek Medical Association

Central Union of Hellenic Chambers

Technical Chamber of Greece

Economic Chamber of Greece

Geotechnical Chamber of Greece

Consumers organization

Environmental protection organizations

National Confederation of Disabled People

Organizations on issues of gender equality

Central Union of Communities and Municipalities of Greece (2)

Hellenic Central Union of Prefectures (2)

Lietuva LR Trišalė taryba (ekonominė socialinė taryba) (1995)

Šiuo metu 20 narių (gali būti ne daugiau 21).

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (3 atstovai)

Ūkio ministerija (3)

Ministro Pirmininko tarnyba (1);

Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija (3)

Lietuvos darbo federacija (2)

Lietuvos profesinė sąjunga „Solidarumas“ (1);

Lietuvos pramonininkų konfederacija (3)

Lietuvos verslo darbdavių konfederacija (2)

Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmai (1)

Lietuvos pramonės, prekybos ir amatų rūmų asociacija (1)

Ekspertai (posėdyje gali dalyvauti ne daugiau kaip po 10 kiekvienos šalies ekspertų)

Čekija Čekijos Ekonominės ir Socialinės Sutarties (Susitarimo) Taryba (1990)

Vyriausybė (8 atstovai)

Czech-Moravian Confederation of Trade Unions

Association of Autonomous Trade Unions

(iš viso 7 profesinių sąjungų atstovai)

Union of Industry and Transport of the Czech Republic

Confederation of Employers' and Entrepreneurial Unions of the Czech Republic.

(iš viso 7 darbdavių atstovai)

Ispanija Ispanijos Ekonominė ir Socialinė Taryba (1991)

61 narys (su pirmininku)

Associations of cooperatives and workers societies, representing the social economy sector (4)
Experts appointed by the national government on a joint proposal by the ministers for labour and social affairs and for economic and financial affairs, after prior consultation of the organisations represented in the Council, from amongst persons with special training and recognised experience in the socio-economic and labour sphere (6)

Belgija Centrinė Ekonominė Taryba (1948)

Max 50 nuolatinių narių.

Darbuotojų organizacijos (22 nariai ir tiek pat jų pavaduotojų/atsarginių narių)

Darbdavių organizacijos (22 nariai ir tiek pat jų pavaduotojų)

Ekspertai (6 nariai ir tiek pat jų pavaduotojų)

Belgija Nacionalinė Darbo Taryba (1952)

Darbuotojų organizacijos (13 narių ir tiek pat jų pavaduotojų/atsarginių narių)

Darbdavių organizacijos (13 narių ir tiek pat jų pavaduotojų)

Austrija. Ekonomikos ir socialinių reikalų taryba

21 narys. 4 nariai - Ūkio rūmai, 4-Darbo rūmai, 4-Žemės ūkio rūmai, 4-PS, 5-nuolatiniai ekspertai.

Prancūzija. Ekonominė ir socialinė taryba

231 narys: 69 nariai nuo PS, 65 – nuo DO, 19-kooperavimai, 10 – šeimų asociacijos. Valdyba- 18 narių atsakinga už EST darbo organizavimą

Italija. Nacionalinė ekonomikos ir darbo taryba

121 narys. 12 ekspertų (iš jų 8 skiria valstybės prezidentas, 4-ministrų kabinetas); 10-nepelno organizacijos; 44-DO, 18-darbuotojų atstovai; 37-ūkininkai.

Portugalija Ekonominė ir socialinė taryba

64 nariai. 8- Profesinių sąjungų (PS); 8-darbdavių (DO), 8-Vyriausybės, 12-municipalitetai ir regionai, 22-kitos socialinių ekonominių interesų organizacijos, 5-nepriklausomi asmenys, turintys kompetencijos socialinių-ekonominių reikalų sferoje.

Olandija. Ekonominė ir socialinė taryba

33 nariai. 11-PS, 11-DO, 11- nepriklausomų atstovų skiria vyriausybė.

2 viceprezidentai – po vieną iš PS ir DO atstovų.

Vengrija. Ekonominė ir socialinė taryba

Ūkio subjektų atstovai-18 narių, PS-6 nariai, NVO-11 narių, mokslo atstovai (ekspertai)-8 nariai.

Slovėnija. Ekonominė ir socialinė taryba

15 narių: 5-vyriausybės, 5- DO, 5-PS. Faktiškai taryba yra trišalė, tačiau viešai deklaruojama, kad Taryba steigta pagal EESRK standartą.

Slovakija. Ekonominės ir socialinės partnerystės taryba

Profesinės sąjungos (20 atstovų)

Darbdavių organizacijos (20)

Farming sector (3 atstovai)

Maritime fishing organisations (3)

Consumers and Users Council (4)

Trišalė sudėtis. PS ir DO atstovavimo norma – vienas atstovas nuo 100 tūkst. Žmonių..

Nariai	Tarybos/komisijos sudarymo tvarka
Airija Nacionalinė Ekonominė ir Socialinė Taryba (1973)	
<p>Vyriausybės Departamentai (ministerijos) (4): Department of Finance Department of Enterprise, Trade and Innovation Department of Education and Skills Department of Environment, Heritage and Local Government Verslo ir darbdavių organizacijos (4) Profesinės sąjungos (4) Žemdirbių ir žemės ūkio organizacijos (4) Bendruomeninės ir visuomeninės organizacijos (4) Aplinkosaugos organizacijos (4) Nepriklausomi ekspertai (8)</p>	<p>Pirmininką ir jo pavaduotoją skiria Ministras Pirmininkas, kitus deleguoja jų organizacijos Nariai skiriami 3 metų kadencijai.</p>
Suomija Ekonominė Taryba (1950)	
<p>11-21 narys. Minister of Education and Science Minister of Economic Affairs Minister of Labour Minister of the Environment Minister of the Interior Minister of Defence Minister of Public Administration and Local Government Association of Finnish Local and Regional Authorities Confederation of Unions for Professional and Managerial Staff in Finland Federation of Finnish Enterprises Bank of Finland Central Organisation of Finnish Trade Unions Central Union of Agricultural Producers and Forest Owners Finnish Confederation of Salaried Employees Central Chamber of Commerce of Finland Confederation of Finnish Industries</p>	<p>Narius skiria Vyriausybė savo kadencijos trukmei, išskyrus Vyriausybės atstovus, kurių kadencija apribota ministerijų kadencijų trukmei.</p>
Lenkija Trišalė Socialinių ir Ekonominių Reikalų Komisija (1994)	
<p>Ministry of Labour and Social Policy Ministry of Economic Affairs Ministry of Treasury Ministry of Finances Ministry of Transport and Construction Ministry of Health Ministry of National Education Ministry of Regional Development Independent Self-Governed Trade Union “Solidarność” All-Polish Trade Union Alliance Trade Union Forum Polish Employers’ Confederation Polish Confederation of Private Employers Polish Artisan Association</p>	<p>Pirmininką ir ministerijų atstovus skiria Ministras Pirmininkas, darbuotojų ir darbdavių atstovai deleguojami jų atstovaujama organizuojamų.</p>

<p>Business Centre Club – Employers’ Union Patariamasis balsas: Central Statistical Office National Bank of Poland Common Commission of Government and Territorial Self-Government National Co-operative Council Association for Non-governmental Initiatives Forum Consumers Federation All-Polish Unemployed Organisation Alliance</p>	
<p>Estija Estijos Ekonominė ir Socialinė Taryba (1999)</p>	
<p>Darbuotojų organizacijos (6) Darbdavių organizacijos (6) Vyriausybė (6) Nepriklausomi ekspertai (įeina mokslininkai) (5)</p>	<p>Pirmininką ir nepriklausomus ekspertus skiria Vyriausybė, kiti nariai šalių skiriami nepriklausomai.</p>
<p>Danija Danijos Ekonominės Tarybos: Ekonominė Taryba (1962);</p>	
<p>26 nariai (profesinės sąjungos, darbdaviai, Centrinis Bankas, Vyriausybė ir nepriklausomi ekspertai): Ministry of Economic and Business Affairs Ministry of Finance The National Association of Local Authorities in Denmark The National Bank of Denmark The Confederation of Danish Employers The Danish Construction Association The Danish Confederation of Trade Unions The Danish Confederation of Professional Associations Confederation of Danish Industry The Danish Federation of Small and Medium-Sized Enterprises The Danish Agricultural Council The Danish Chamber of Commerce The Danish Consumer Council The Danish Bankers Association Confederation of Professionals in Denmark Economic Council of the Labour Movement Academic experts (nepriklausomi ekonomikos ekspertai)</p>	<p>Narius siūlo individualios organizacijos, o formaliai skiria Ekonominių Reikalų Ministras. Pirmininkus skiria Ekonominių Reikalų Ministras.</p>
<p>Danija Danijos Aplinkosaugos Ekonominė Taryba (2007)</p>	
<p>24 nariai (profesinės sąjungos, darbdaviai, Vyriausybė, NVO ir nepriklausomi ekspertai): Ministry of Economic and Business Affairs Ministry of Finance Ministry of climate and energy Ministry of the environment</p>	<p>Narius siūlo individualios organizacijos, o formaliai skiria Ekonominių Reikalų Ministras. Pirmininkus skiria Ekonominių reikalų Ministras.</p>

<p>Ministry of Food, Agriculture and Fisheries Local Government Denmark The Danish Society for Nature Conservation The Danish Outdoor Council World Wide Fund for Nature Waste Denmark / Danish Energy Association / Danish District Heating Association / Danish Water and Waste Water Association / Renosam/ LO / CO-industri / The Economic Council of the Labour Movement The Danish Agriculture & Food Council DI - Confederation of Danish Industry The Danish Chamber of Commerce The Danish Consumer Council Academic experts (nepriklausomi ekonomikos ekspertai)</p>	
<p>Graikija Graikijos Ekonominė ir Socialinė Taryba (1994)</p>	
<p>60 narių. Hellenic Federation of Enterprises (4) Hellenic Confederation of Professionals, Craftsmen and Merchants (4) National Confederation of Hellenic Commerce (4) Association of Greek Tourism Enterprises (4) Union of the Hellenic Bank Association Union of the Greek Shipowners Association of Greek Contracting Companies Hellenic Federation of Building Contractors and Developers Greek General Confederation of Labour (14) Supreme Administration of Greek Civil Servants Trade Unions (6) Panhellenic Confederation of Unions of Agricultural Cooperatives (4) General Confederation of Greek Agrarian Associations (2) Lawyers Coordinating Committee Greek Medical Association Central Union of Hellenic Chambers Technical Chamber of Greece Economic Chamber of Greece Geotechnical Chamber of Greece Consumers organization Environmental protection organizations National Confederation of Disabled People Organizations on issues of gender equality Central Union of Communities and Municipalities of Greece (2) Hellenic Central Union of Prefectures (2)</p>	<p>Pirmininką skiria Finansų Ministras 4 metams, pasiūlius Generalinei Asamblėjai, o pavaduotojai skiriami 4 metams jų atstovaujamo org.</p>
<p>Lietuva LR Trišalė taryba (ekonominė socialinė</p>	

taryba) (1995)	
<p>Šiuo metu 20 narių (gali būti ne daugiau 21). Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (3 atstovai) Ūkio ministerija (3) Ministro Pirmininko tarnyba (1); Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija (3) Lietuvos darbo federacija (2) Lietuvos profesinė sąjunga „Solidarumas“ (1); Lietuvos pramonininkų konfederacija (3) Lietuvos verslo darbdavių konfederacija (2) Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmai (1) Lietuvos pramonės, prekybos ir amatų rūmų asociacija (1) Ekspertai (posėdyje gali dalyvauti ne daugiau kaip po 10 kiekvienos šalies ekspertų)</p>	<p>Darbuotojų atstovus į Tarybą deleguoja Lietuvos profesinių sąjungų nacionaliniai (centriniai) susivienijimai savo susitarimu, darbdavių - Lietuvos darbdavių nacionalinės (centrinės) organizacijos savo susitarimu, o Vyriausybės - Lietuvos Respublikos Vyriausybė savo sprendimu. Pirmininkas šalių susitarimu rotacijos principu išrenkamas 4 mėnesiams.</p>
Čekija Čekijos Ekonominės ir Socialinės Sutarties (Susitarimo) Taryba (1990)	
<p>Vyriausybė (8 atstovai) Czech-Moravian Confederation of Trade Unions Association of Autonomous Trade Unions (iš viso 7 profesinių sąjungų atstovai) Union of Industry and Transport of the Czech Republic Confederation of Employers' and Entrepreneurial Unions of the Czech Republic. (iš viso 7 darbdavių atstovai)</p>	
Ispanija Ispanijos Ekonominė ir Socialinė Taryba (1991)	
<p>61 narys (su pirmininku) Profesinės sąjungos (20 atstovų) Darbdavių organizacijos (20) Farming sector (3 atstovai) Maritime fishing organisations (3) Consumers and Users Council (4) Associations of cooperatives and workers societies, representing the social economy sector (4) Experts appointed by the national government on a joint proposal by the ministers for labour and social affairs and for economic and financial affairs, after prior consultation of the organisations represented in the Council, from amongst persons with special training and recognised experience in the socio-economic and labour sphere (6)</p>	<p>Narius skiria Vyriausybė 4 metams. Pirmininką 4 metams skiria Vyriausybė bendrai pasiūlius Darbo ir socialinių reikalų ministrui ir Ekonominių ir finansinių reikalų ministrui, po išankstinių konsultacijų su Taryboje atstovaujamos grupėmis bei su sąlyga, kad jis turi mažiausiai 2/3 visų Tarybos narių paramą.</p>
Belgija Centrinė Ekonominė Taryba (1948)	

<p>Max 50 nuolatinių narių. Darbuotojų organizacijos (22 nariai ir tiek pat jų pavaduotojų/atsarginių narių) Darbdavių organizacijos (22 nariai ir tiek pat jų pavaduotojų) Ekspertai (6 nariai ir tiek pat jų pavaduotojų)</p>	<p>Nariai skiriami 4 metams darbuotojus ir darbdavius atstovaujančių organizacijų siūlymu. After consultation with the council, the president is appointed by the King for the six year term.</p>
<p>Belgija Nacionalinė Darbo Taryba (1952)</p>	
<p>Darbuotojų organizacijos (13 narių ir tiek pat jų pavaduotojų/atsarginių narių) Darbdavių organizacijos (13 narių ir tiek pat jų pavaduotojų)</p>	<p>Members are appointed by royal decree for a renewable, four-year term of office.</p>
<p>Austrija. Ekonomikos ir socialinių reikalų taryba</p>	
<p>21 narys. 4 nariai - Ūkio rūmai, 4-Darbo rūmai, 4-Žemės ūkio rūmai, 4-PS, 5-nuolatiniai ekspertai.</p>	<p>Narystė nesuderinama su pareigomis vyriausybėje ir parlamente. Prezidentas renkamas 6 mėn. Laikotarpiui, rotacijos principas, sekantį kartą galima tapti prezidentu po 2 metų.</p>
<p>Prancūzija. Ekonominė ir socialinė taryba</p>	
<p>231 narys: 69 nariai nuo PS, 65 – nuo DO, 19-kooperavai, 10 – šeimų asociacijos. Valdyba- 18 narių atsakinga už EST darbo organizavimą</p>	<p>68 narius skiria Vyriausybė iš jų: 40 – socialinių reikalų, ekonomikos, mokslo individualių profesijų aukštos kvalifikacijos specialistai, 17-valstybinių įmonių atstovai -9 užjūrio teritorijų darbdavių atstovai.</p>
<p>Italija. Nacionalinė ekonomikos ir darbo taryba</p>	
<p>121 narys. 12 ekspertų (iš jų 8 skiria valstybės prezidentas, 4-ministrų kabinetas); 10-nepelno organizacijos; 44-DO, 18-darbuotojų atstovai; 37-ūkininkai.</p>	<p>5 metų laikotarpiui skiria valstybės prezidentas ministrų tarybos pirmininko teikimu.</p>
<p>Portugalija Ekonominė ir socialinė taryba</p>	
<p>64 nariai. 8- Profesinių sąjungų (PS); 8-darbdavių (DO), 8-Vyriausybės, 12-municipalitetai ir regionai, 22-kitos socialinių ekonominių interesų organizacijos, 5-nepriklausomi asmenys, turintys kompetencijos socialinių-ekonominių reikalų sferoje.</p>	<p>Prezidentą skiria parlamentas 4 metams, plus išrenkami 4 viceprezidentai.</p>
<p>Olandija. Ekonominė ir socialinė taryba</p>	
<p>33 nariai. 11-PS, 11-DO, 11- nepriklausomų atstovų skiria vyriausybė. 2 viceprezidentai – po vieną iš PS ir DO atstovų.</p>	<p>Narystė 2 metai. Nario veikla nesuderinama su darbu Valstybės taryboje ir Apeliaciniam teisme. Prezidentą dvejiems metams skiria karalius Socialinės apsaugos ir darbo ministro teikimu, paprastai parenkant kandidatą iš III grupės atstovų (kuriuos skiria Vyriausybė).</p>

Vengrija. Ekonominė ir socialinė taryba	
Ūkio subjektų atstovai-18 narių, PS-6 nariai, NVO-11 narių, mokslo atstovai (ekspertai)-8 nariai.	Prezidentas renkamas metams rotacijos principu iš šalių atstovų.
Slovėnija. Ekonominė ir socialinė taryba	
15 narių: 5-vyriausybės, 5- DO, 5-PS. Faktiškai taryba yra trišalė, tačiau viešai deklaruojama, kad Taryba steigta pagal EESRK standartą.	
Slovakija. Ekonominės ir socialinės partnerystės taryba	
Trišalė sudėtis. PS ir DO atstovavimo norma – vienas atstovas nuo 100 tūkst. Žmonių.	Pirmininku skiriamas ūkio ministras.

Skėtinių darbdavių, darbuotojų ir nevyriausybinių organizacijų įtraukimo į nacionalinio lygmens socialinį dialogą galimybės

Grupinės diskusijos gairės

Dabartinės Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programoje numatyta, kad Vyriausybė stiprins visų lygių socialinį ekonominį dialogą tarp darbuotojų, darbdavių ir visuomenės. Veiksmingas piliečių dalyvavimas šalies ekonominių ir visuomeninių reikalų tvarkyme yra galimas tik visuomeninėms organizacijoms įsitraukiant į diskusijas, konsultacijas ir bendrus veiksmus su valdžios institucijomis.

Siekdami suformuluoti rekomendacijas Vyriausybei dėl socialinio dialogo, organizuojame grupinę diskusiją (*focus* grupę), kurios tikslas aptarti nacionalinio lygmens socialinio dialogo institucinę formą ir socialinių partnerių kiekybinius ir kokybinius atstovavimo bei atrankos į ekonominių ir socialinių reikalų tarybą kriterijus.

Grupinės diskusijos gairės

Grupinės diskusijos tikslų bei darbotvarkės pristatymas,
Dalyvių prisistatymas, dalyvių lūkesčiai diskusijos atžvilgiu,

I. Faktinė socialinės partnerystės padėties Lietuvoje analizė

1. Kokia jūsų nuomonė apie socialinių partnerių (darbdavių, darbuotojų bei nevyriausybinių organizacijų) vaidmenį, apskritai, Lietuvos gyvenime – ekonomikoje, politikoje, socialinėje ir/ar švietimo sferoje – plusai minusai?
2. Kokius turime pranašumus, lyginant su kitomis šalimis?
3. Kokios spragos: piliečių aktyvumo, partnerių organizavimosi ir atstovavimo ir bendradarbiavimo, teisinių veiklos rėmų, valdžios institucijų laikysenos ir kitose nepamintose srityse?
4. Kokie dalyvavimo nacionalinio lygmens dialoge pasiekimai ir kokios spragos?
5. Kokie teigiami atrankos atstovauti nacionaliniame lygmenyje aspektai ir kas taisytina?
6. Kokia jūsų asmeninė nuomonė ir/ar patirtis apie šiuo metu veikiančią Trišalę tarybą ir socialinių partnerių vaidmenį joje (plusai ir minusai)?
7. Kokia jūsų nuomonė nacionalinio lygmens socialinio dialogo administracinį aprūpinimą? Kas teigiama, ką reikia tobulinti?

Apibendrinimas

II. Socialinio dialogo ateities vizija

1. Kokia jūsų asmeninė Ekonominės ir socialinės tarybos vizija?
2. Koks turėtų būti tokios tarybos tikslas?
3. Kokios turėtų būti pagrindinės funkcijos?
4. Ar turėtų būti išskiriamos kažkokios narių pareigos? Jei taip, tai kokios? Nepriklausomų ekspertų kvietimo būti nariais pagrįstumas.
5. Ar turėtų būti nuolatiniai ir/ar laikini struktūriniai padaliniai (komitetai, komisijos ir kt.)? Jeigu tai, koks jų vaidmuo ir galios?
6. Kokios organizacijos turėtų būti laikomos socialiniais partneriais nacionalinio lygmens socialiniame dialoge? Bandytas suformuoti sąrašą
7. Kokia jūsų nuomonė apie socialinių partnerių įtraukimą ir galimybes patiems (socialiniams partneriams) įsitraukti į nacionalinio lygmens socialinį dialogą – plusai ir minusai
8. Kaip tarybos darbas turėtų būti palaikomas informacijos aprūpinimo, tyrimų ir administravimo prasme?

9. Ar administracija galėtų būti atstovaujama partnerių įsteigta ir įregistruota asociacija, viešoji įstaiga? Ar administracija gali/turi būti Vyriausybės ar kurios nors (kurios) ministerijos padalinys?
 10. Kokia būtų optimali socialinio dialogo institucinė forma? Ar ji turėtų būti registruota kokia nors forma (asociacija, viešoji įstaiga, ...), ar tik visuomenininkų susirinkimų forma su samdoma įregistruota (arba ne) administracija?
 11. Papilomos mintys, komentarai, pasiūlymai
- Apibendrinimas

III. Socialinių partnerių įtraukimo į tarybą metodai ir procedūros

1. Kaip taryba turėtų būti sudaroma (kiek narių turėtų būti ir ar renkami, deleguojami, skiriami? Vienas, du ar visi variantai)?
2. Kokie organizacijos veiklos aspektai svarbūs vertinant jos visuomeninį reikšmingumą (veiklos sritis, veiklos mastai, narių gausa, valdymo efektyvumas, ilgaamžiškumas, kiti nepaminti)?
3. Kokie kriterijai svarbūs atrenkant organizacijas, kurios galėtų teikti kandidatus į tarybą, kriterijų subordinacija (reikšmių svoriai)?
4. Kieno sprendimas dėl organizacijos ir pripažinimo galinčia deleguoti atstovą į tarybą yra galutinis (Seimo/Premjero/Vyriausybės, specialiai sukurtos atrankos komisijos, kt.)?
5. Kriterijai, kuriuos turėtų atitikti kandidatas į tarybą (pareigos organizacijoje, narystės trukmė, reputacija, bendrosios ir dalykinės kompetencijos, patirtis, kt.)?
6. Narių kadencijos, atšaukimo, keitimo galimybės?
7. Apeliacijų galimybė?
8. Organizacijų veto teisės galimybės?
9. Ar reikalingos/galimos tarybos narių grįžtamojo ryšio su delegavusiomis organizacijomis ir visuomene bendrai formos? Jeigu taip, kokios, ar jas reikia reglamentuoti?
10. Apibendrinimas ir patikrinimas ar viskas, kas svarbu yra paminėta ir nepamiršta

Galimas užbaigimo klausimas – įvardinkite po kelis pačius, jūsų nuomone, svarbiausius dalykus, į kuriuos būtina reikėtų atsižvelgti formuojant ir prižiūrint Ekonominės ir socialinės tarybos veiklą.

Apibendrinimas